

Nr 236.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation; given Stockholms slott den 21 mars 1933.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. Schlyter.

Förslag

till

Lag

angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Härigenom förordnas, *dels* att 1 och 67 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation, av vilka lagrum 1 § ändrats genom lag den 18 juli 1928 (nr 312), skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse, *dels ock* att i förstnämnda lag skola under rubriken »11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål» införas tre nya paragrafer, betecknade 108—110 §§ samt lydande som följer:

1 §.

Fastighet, som — — — erforderlig mark;
 12. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten;
 13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller
 14. för att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk eller för stärkande av ofullständigt jordbruk.
 Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

67 §.

Den exproprierande vare pliktig gälda all av expropriationsmålet handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad. Har motpart genom invändning eller yrkande som uppenbarligen saknat fog hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen, eller har kostnaden eljest utan skälig anledning ökat genom hans vållande, pröve dock rätten i vad mån han bör själv vidkännas sina kostnader ävensom gottgöra den exproprierande de utgifter som genom förfarandet åsamkats denne. Kostnad, som i 34 § första stycket avses, må sökas åter av den som därför svarar.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål.

108 §.

Rätt till expropriation för ändamål som i 1 § 14 sägs må ej beviljas med mindre ansökningsen gjorts genom hushållningssällskaps egna hems-

nämnd eller organ, som för kommuns räkning bedriver statsunderstödd låneverksamhet för egna hem eller arbetarsmåbruk, samt ändamålet omedelbart sammanhänger med sådan av hushållningssällskapet eller kommunen bedriven verksamhet.

109 §.

Avser ansökningen mark vilken ingår i tomtindelning, skall bifogas kopia av tomtkartan jämte beskrivning eller, om tomtmätning icke ägt rum, kopia eller utdrag av tomtindelningsskartan med tillhörande beskrivning. Avser ansökningen annan mark, skall den åtföljas av karta däröver med beskrivning, upprättad, under iakttagande i tillämpliga delar av vad om karta och beskrivning vid avstyckning är stadgat, av lantmätare eller annan person med behörighet att för det ändamål, vartill marken avses skola efter expropriationen användas, verkställa avstyckning av sådan mark. Sökande bifoge tillika styrkt uppgift å markens ägare och innehavare samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas huru efter expropriationen skall förfaras med marken.

110 §.

Expropriationsrätt må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark varom fråga är icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet, eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Vid bedömande huruvida expropriationen skulle medföra olägenhet som nyss sagts, må hänsyn icke tagas till anordning som prövas hava vidtagits i syfte att förhindra expropriation.

Vid beviljande av rätt till expropriation av mark som ingår i tomtindelning skall iakttagas, att expropriation ej må ske i strid mot tomtindelningen. Beträffande annan mark må expropriationsrätt medgivas allenast om marken utgör särskild fastighet eller finnes kunna genom avstyckning fränskiljas stamfastigheten samt, då sökandens avsikt är att marken skall uppdelas i flera fastigheter, om avstyckning finnes kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med härför uppgjord plan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1933. I fråga om kostnaderna i expropriationsmål vari stämning utfärdats före nämnda dag skall äldre lag gälla.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1933.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, fråga om *vissa ändringar i gällande expropriationslagstiftning* samt anför:

»På föredragning av chefen för jordbruksdepartementet har Kungl. Maj:t den 24 februari 1933 beslutat avlåta proposition, nr 181, till riksdagen med förslag om inrättande av en fond, benämnd arbetarsmåbrukslånefonden, från vilken lån må utlämnas i ändamål att giva skogsarbetare eller därmed likställd arbetare tillfälle att förvärva mindre lägenhet, ägnad att bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet (arbetarsmåbruk). Närmare bestämmelser angående lånerörelsen hava sammanförts i ett inom jordbruksdepartementet utarbetat, till nyssnämnda proposition fogat förslag till kungörelse angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet. Enligt berörda förslag skall statslån från arbetarsmåbrukslånefonden kunna av Kungl. Maj:t årligen tilldelas landskommun, som därom ansöker, att användas för utlämnande av arbetarsmåbrukslån åt enskilda. Verksamheten skall inom kommunen under statens egnahemsstyrelsens överinseende handhavas av en särskild arbetarsmåbruksnämnd eller, där verksamheten kan antagas bli av mindre omfattning, kommunalnämnden. Den som önskar erhålla arbetarsmåbrukslån skall därom ansöka hos den kommun, inom vars område den lägenhet är belägen för vars förvärvande lånet sökes. Förutsättning för erhållande av arbetarsmåbrukslån skall vara, bland annat, att lånesökandens ekonomiska ställning är sådan, att det bistånd, som enligt gällande bestämmelser angående den statsunderstödda egnahemsverksamheten kan ifrågakomma, icke är tillfyllest för att sätta honom i stånd att förvärva en lägenhet av den beskaffenhet, varom här är fråga. Medelst lånet bör nytt jordbruk bildas.

Genom förslaget om arbetarsmåbruk bygges vidare på de anordningar, statsmakterna sedan många år vidtagit i syfte att befordra uppkomsten av egna hem och mindre jordbruk. Såsom den främsta av berörda anordningar torde få anses den statsunderstödda egnahemsverk-

samheten. Gällande bestämmelser härutinnan innefattas huvudsakligen i tre kungörelser av den 8 juni 1928, nr 217 angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten, nr 218 med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda egnahemslåne- och premielåneverksamheten samt nr 219 med reglementariska föreskrifter rörande den statsunderstödda jordförmedlings- och jordanskaffningsverksamheten. Kungörelsen nr 218 har undergått vissa ändringar genom kungörelsen den 17 juni 1932 (nr 249). Egnahemsverksamheten handhåves under överinseende av statens egnahemsstyrelse av låneförmedlare, vilka på ansökan hos Kungl. Maj:t årligen tilldelas statslån från egnahemslånefonden att av dem användas för utlämnande av egnahemslån åt enskilda. Låneförmedlarna utgöras av hushållningssällskapen, kommuner samt vissa aktiebolag och föreningar. Hushållningssällskap utövar verksamheten genom särskild egnahemsnämnd. Egnahemslån utlämnas för att bereda lämpliga personer tillfälle att å landsbygden eller å till stad hörande område, för vilket stadsplan ej blivit fastställd, förvärva sådant eget hem, där låntagaren äger såväl jordområdet som därå uppförda byggnader. Dylikt lån kan avse antingen jordbrukslägenhet (jordbrukslån) eller bostadslägenhet (bostadslån). Därjämte kan egnahemslån utlämnas för utvidgning eller förbättring av jordbrukslägenhet, som sökanden redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk, ävensom för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet (tilläggs-lån). För erhållande av egnahemslån fordras bland annat, att sökanden visserligen ej saknar medel att i någon mån bidra till genomförande av det med lånet avsedda företaget men är i behov av kraftigt bistånd härför. Egnahemslån utgår beträffande jordbrukslägenhet med högst fem sjättedelar och i fråga om bostadslägenhet med högst tre fjärdedelar av lägenhetens av låneförmedlaren beräknade värde.

Förslaget om arbetarsmåbruk ansluter sig väsentligen till ett förslag som framlagts av sociala jordutredningen (ledamöterna av riksdagens första kammare, professorn K. G. Westman, lantbrukaren Elof B. Andersson i Fältenborg och jägmästaren C. G. L. H:son Tamm, ledamoten av riksdagens andra kammare, ombudsmannen Helmer Molander samt sekreteraren hos svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet redaktören Hemming Sten i Gävle) i ett den 5 december 1932 avgivet betänkande (stat. off. utr. 1932: 33). I betänkandet hava vissa uppgifter angående jordtillgången i riket lämnats (sid. 39—46 och 66—70). För det huvudsakliga av den sålunda förebragta utredningen har chefen för jordbruksdepartementet sammanfattningsvis redogjort vid behandlingen den 24 februari 1933 av frågan om inrättande av en arbetarsmåbrukslånefond. Till berörda redogörelse torde jag här få hänvisa.

Den verkställda utredningen har enligt sociala jordutredningens förmenande givit vid handen, att jord lämplig för bildande av arbetarsmåbruk finnes till salu i stor utsträckning och till priser, som kunde an-

ses skäligen även om de under nuvarande jordbrukskris icke föranledde försäljningar. Emellertid hava i ett vid betänkandet fogat särskilt yttrande två av utredningens ledamöter, herrar Molander och Sten, givit uttryck för bestämda farhågor, att vid de föreslagna åtgärdernas genomförande svårigheter att anskaffa den för nybildning av arbetarsmåbruk behöfliga jorden mångenstädes skulle uppstå. Ifrågavarande ledamöter hava anfört, att det med all säkerhet komme att visa sig, att lämplig och lämpligt belägen jord för det avsedda ändamålet många gånger ej kunde förvärfvas, oaktat den funnes och av ägaren utan eget förfång kunde avvaras. Det kunde även förutspås, att oskäligen jordpriser komme att i viss utsträckning förhindra tillkomsten av nya arbetarsmåbruk. Sagda ledamöter hava därför ansett, att statsmakterna vid ett genomförande av förslaget om statsunderstödda arbetarsmåbruk borde åvägbringa en expropriationslagstiftning, som möjliggjorde verksamhetens genomförande i hela den utsträckning, som vore avsedd och nödvändig.

De farhågor, vilka sålunda uttalats, hava kommit till uttryck jämväl i vissa över sociala jordutredningens betänkande avgivna yttranden. Sålunda har av kommunalnämnden i Gustaf Adolfs kommun i Värmlands län gjorts gällande, att en expropriationslagstiftning vore oundgänglig för förslagets genomförande, och kommunalnämnden i Hova kommun i Skaraborgs län har anfört, att en utvidgning av expropriationsmöjligheterna, så att torp och jordegendomar, vilka ej vore bäriga, kunde ombildas till egna hem, när betingelser därför föreläge, vore av betydelse, åtminstone i mellersta Sveriges skogsbygder. Jämväl från kommuner i Västernorrlands och Jämtlands län har tillstyrkts, att åtgärder i nu förevarande riktning vidtoges. Samma ståndpunkt har intagits av svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet samt svenska lantarbetareförbundet.

Spörsmålet om expropriation såsom medel att skapa nya jordbruk upptogs redan av den s. k. norrlandskommittén i dess den 27 oktober 1904 avgivna betänkande. Däri framlades bland annat ett förslag till lag angående vissa åtgärder för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter. Förslaget avsåg att skaffa jordsökande mark till upptagande av nya jordbruk, i främsta rummet genom frivilliga avtal. Kunde mark ej på detta sätt erhållas, inträdde emellertid en av Kungl. Maj:t utövad expropriationsrätt. Skyldighet att avstå jord i sådan ordning skulle åligga bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller enskild person, vilken icke hade sitt bo och hemvist på den fastighet, varå den till avstående ifrågasatta marken vore belägen, och vilken uppenbarligen besatte fastigheten huvudsakligen för att tillgodogöra sig skogsavkastningen. Vid bestämmande av den mark, som borde avstås, skulle iakttagas bland annat, att endast sådan odlingsmark toges i anspråk, som lämpade sig för upptagande till jordbruks-

lägenhet, samt att varje lägenhet, som erhöle odlingsmark av den omfattning, att lägenheten lämpade sig för drivande av självständigt jordbruk, tillades jämväl ett för husbehovet avsett skogsområde.

I yttranden, som av länsstyrelserna i de sex nordligaste länen avgåvos över norrlandskommitténs förslag, tillstyrktes detta i huvudsak av länsstyrelserna i Kopparbergs, Jämtlands och Norrbottens län. Länsstyrelsen i Västerbottens län ifrågasatte allenast viss begränsning av den föreslagna expropriationsrätten och länsstyrelsen i Gävleborgs län ställde sig, utan att direkt tillstyrka förslaget, ej oförstående för dess syfte. Däremot avstyrktes förslaget av länsstyrelsen i Västernorrlands län.

Med betänkande, del IV (stat. off. utr. 1922: 47) avgav den s. k. jordkommissionen den 11 november 1922 alternativa, såsom I och II betecknade förslag till lagstiftning om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk, därvid ytterst expropriation för markanskaffning skulle ifrågakomma. Prövningen av väckt expropriationsanspråk skulle enligt förslag I ankomma på en särskild avlösningsnämnd, bestående av lantmätare och kommunalt valda ledamöter, samt enligt förslag II åligga ägodelningsrätten. Beträffande skyldighet att avstå jord för anläggning av nybygge skulle enligt förslag I med vissa undantag gälla i huvudsak följande: Odlingsbar jord å fastighet, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild person, som uppenbarligen besuttede fastigheten huvudsakligen i spekulations syfte, ävensom odlingsbar jord, som ägdes av annan enskild person och tillhörde fastighet med ett taxeringsvärde av minst 125,000 kronor och på samma gång en åkerareal av mera än 75 hektar, skulle — i sistnämnda fall till högst hälften av fastighetens odlingsbara jord — avstås, såvida ej tjänliga åtgärder till jordens uppodlande vidtagits eller veterligen snart vore att förvänta. Oavsett det nu sagda skulle enskild person tillhörig odlingsbar jord jämväl avstås, då jorden i anseende till läge eller omfattning eller av annan anledning uppenbarligen ej kunde antagas inom överskådlig tid bliva av fastighetens ägare uppodlad för att brukas med gårdens gamla inägor eller ingå i någon fastighetens klyvning mellan barn eller stärbhusdelägare. Vidare skulle odlad jord, som enligt ortens förhållanden vore att anse såsom synnerligen vanhävdad, avstås, såvida ej tjänliga åtgärder till vanhävdens avhjälpan vidtagits eller veterligen snart vore att förvänta. Därest tillgång till annan lämplig jord ej finnes i orten samt behovet vore trängande, kunde odlad jord å fastighet, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant, ävensom å sådan annan enskild person tillhörig större fastighet, varom i det föregående förmälts, även om jorden ej vore vanhävdad, tagas i anspråk till ett omfång av högst 25 procent av den odlade jorden. — Enligt jordkommissionens förslag II var expropriationsrätten mer begränsad. Sistnämnda förslag innebar härutinnan i huvudsak följande: Genom expropriation kunde förvärvas odlad jord, varå jordbruket nedlagts eller vanskötts, försävt den egendom, vartill jorden hörde, ägdes av bolag, ekonomisk förening eller

enskild spekulant eller ock av annan enskild person, där egendomen innehöller odlad jord till en areal, överstigande 25 hektar. Jord, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller någon annan omständighet måste anses alldeles olämplig för jordbruksdrift, eller jord, med avseende å vilken ändamålsenlig åtgärd eller förberedelse vidtagits för dess iståndsättande, finge dock ej tagas i anspråk. Befunnes den huvudsakliga delen av den odlade jorden ligga i vanhävd, kunde icke blott de vanhävdade ägorna utan även återstoden av den odlade jorden förvärvas. Vidare finge exproprieras odlingsbar jord å egendom, tillhörig bolag, ekonomisk förening eller enskild spekulant, därest ej ändamålsenlig åtgärd eller förberedelse vidtagits för jordens uppodlande.

I ett den 28 februari 1923 avgivet betänkande, del VI (stat. off. utr. 1923: 40) har jordkommissionen vidare framlagt dels ett principutlåtande om avlösning av vissa arrendejordbruk och bättring av ofullständiga jordbruk, enligt vilket utlåtande lagstiftning om vissa tvångsåtgärder i berörda hänseenden förordats, dels ock ett utkast till lagbestämmelser rörande tillhandahållande av tomtmark för nya bostäder, enligt vilket mark för tomt skulle få exproprieras efter i tillämpliga delar de grunder och i den ordning, som stadgats i kommissionens omförmälda förslag I.

Över jordkommissionens förslag hava under åren 1922 och 1923 införskaffats yttranden från länsstyrelser, andra myndigheter med flera. I de inkomna yttrandena har i allmänhet intagits en gentemot förslagen mer eller mindre avvisande hållning.

Erinras må vidare, att förslag, avseende att åstadkomma en expropriationslagstiftning för att säkra anskaffningen av jord för jordbruks- och bostadsändamål under en följd av år framförts i vid riksdagen väckta motioner. Dessa motioner hava icke lett till åsyftat resultat.

I samband med utarbetandet av förut omförmälda förslag angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet har frågan om lagstiftning i nyss angivet syfte varit föremål för utredning inom jordbruksdepartementet. Utredningen har resulterat i en *promemoria* med utkast till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation. Promemorian med lagutkast torde få såsom bilaga P. M. fogas till detta protokoll. Förslaget innebär en utvidgning av expropriationslagen därhän, att fastighet, som tillhör annan än kronan, skall genom det i sagda lag stadgade tvångsförfarande kunna tagas i anspråk för bildande av egna hem eller mindre jordbruk eller stärkande av ofullständiga jordbruk. Rätt att ansöka om expropriation för ifrågavarande ändamål har förbehållits hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller organ, som för kommuns räkning utövar statsunderstödd egnahemslåneverksamhet eller arbetarsmåbrukslåneverksamhet, och expropriation får äga rum allenast om det ändamål, som därigenom skall tillgodoses, omedelbart sammanhänger med av sökanden omhänderhavd verksamhet, som nyss sagts. Sä-

som villkor för att expropriationsrätt skall kunna beviljas har stadgats dels att särskild svårighet skall möta att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris, dels ock att den mark, varom fråga är, helt eller till huvudsaklig del skall lämpa sig för det avsedda ändamålet. Vidare hava upptagits vissa med hänsyn särskilt till bestämmelserna i jorddelningslagen, fastighetsbildningslagen och stadsplanelagen dikterade föreskrifter. För möjliggörande av ett tillfredsställande bedömande av lösningsanspråket hava uppställts närmare angivna krav på fullständighet och tillförlitlighet hos den karta med beskrivning, som skall vidfogas ansökningsen hos Kungl. Maj:t. Tillika har föreslagits ändring av kostnadsbestämmelserna i expropriationslagens 67 §. Sistberörda ändringsförslag, som berör jämväl expropriation för andra ändamål än de nu förevarande, går ut därpå, att ägaren till den fastighet, expropriationen gäller, ävensom annan sakägare i avseende å samma egendom skola, om de genom invändning eller yrkande, som uppenbarligen saknat fog, hindrat överenskommelse om expropriationsersättning eller eljest vållat, att kostnaderna för expropriationen utan skälig anledning ökats, kunna förpliktas att ej blott själva vidkännas sina av förfarandet orsakade kostnader utan även gottgöra den exproprierande de utgifter, som sålunda åsamkats denne.

Över förslaget hava avgivits yttranden av lantmäteristyrelsen, statens egnahemsstyrelse, överståthållarämbetet, samtliga länsstyrelser, samtliga hushållningssällskap genom deras förvaltningsutskott eller egnahemsnämnder, fastighetsregisterkommissionen, styrelsen för svenska landskommunernas förbund, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet, svenska lantarbetareförbundet, Sveriges skogsägareförbund, Stockholms stads fastighetskontor, byggnadsnämnden i Linköping, överlantmätarna i Östergötlands, Älvsborgs och Kopparbergs län samt ordföranden i expropriationsnämnder för Stockholms stad.

Allmänna synpunkter på frågan om tvångsinlösen av jord för bostads- eller jordbruksändamål.

Beträffande behovet och lämpligheten av lagstiftning angående tvångsinlösen av jord för bostads- eller jordbruksändamål har i yttrandena framhållits i huvudsak följande.

Lantmäteristyrelsen har ansett, att det med fog kunde ifrågasättas, huruvida efterfrågan på jord vore eller kunde förväntas bliva större än att den i allmänhet kunde tillfredsställas med den jord, som onekligen funnes att tillgå genom anskaffning på frivillig väg. Emellertid syntes man å andra sidan icke berättigad att helt utgå från att förefintligt behov av jord för här ifrågavarande ändamål under alla förhållanden kunde bliva tillgodosett på lämpligt sätt genom vad som erbjödes i öppna marknaden. För de fall, där verkligt önskvärda jordupplätelser ej frivilligt kunde

åvägbringas, torde därför enligt lantmäteristyrelsens mening visst tvångsförfarande vara motiverat.

Statens egnahemsstyrelse, som i princip godkänt det föreliggande förslaget, har till utveckling av sin ståndpunkt anfört bland annat:

I den mån det allmännas åtgöranden till lindrande av arbetslöshetens verkningar inriktades på att bereda arbetslösa utkomst av jordbruk, syntes anspråken på jord härför lämpligen icke kunna tillgodoses enbart med stöd av lån ur egnahemslånefonden och den föreslagna arbetarsmåbrukslånefonden, utan torde det bli nödvändigt att i största möjliga utsträckning genom det allmännas försorg tillskapa sådana nya arbetstillfällen, att arbetslösa genom eget arbete kunde bidra till sin framtida försörjning. För åstadkommande av arbetstillfällen och utkomstmöjligheter torde enligt egnahemsstyrelsens mening arbetslöshetsmedel böra ställas till förfogande för igångsättande av odlingsföretag för egnahemsbildning. Även om flertalet markägare vore villiga att upplåta jord till sådant företag inom tjänligt sammanhängande nyodlingsområde, kunde det dock tänkas, att enskilda markägare inom området i förhoppning att kunna tillgodogöra sig väntad jordvärdestegring eller av annan anledning ställde sig avvisande gentemot frivillig upplåtelse eller att ingå såsom delägare i odlingsföretaget, varigenom hela företaget genomförande kunde försvåras. Likaså kunde inköp av större områden för styckning till småbruk eller för samfälld jordbruksdrift befinnas fördelaktigare än förvärv av spridda mindre ägolotter men förhindras genom någon jordägares villkor för upplåtelsen. Därest den strävan till självverksamhet och försörjning för framtiden, som stat liksom kommun under rådande och hotande arbetslöshet bland landsbygdens befolkning nödgades ekonomiskt understödja medelst arbetslöshetsmedel, arbetarsmåbrukslån eller egnahemslån, kunde befaras bli motverkad genom framkommande svårigheter att å ett större antal jordsökande förvärva jord, lämpligt belägen och tjänlig för nyodling, vore det givetvis för det allmänna angeläget, att befarade svårigheter kunde undanröjas. Möjligheten att på förhand kunna räkna med att planerat egnahemsföretag icke skulle äventyras allenast på grund av enskild jordägares nekade frivilliga medverkan hade också den fördelen med sig, att förberedande arbeten underlättades. En med avseende å antydda förhållanden lämpligt avvägd expropriationsrätt under former, betryggande mot missbruk, torde icke vara ägnad att uppväcka berättigade farhågor för att institutet skulle medföra obehörigt intrång i den privata jordägarerätten.

Ledamoten av egnahemsstyrelsen Nils Gabrielsson i Teg har varit av avvikande mening samt avstyrkt lagförslaget under framhållande dels att, enär jord för egnahemsändamål i erforderlig omfattning och till synnerligen lågt pris saluhölles i den fria marknaden, något behov av utvidgad expropriationslagstiftning ej föreläge, dels ock att den med ett expropriationsförfarande förbundna omständliga värderingsproceduren komme att väsentligt fördyra egnahemsjorden.

Av *länsstyrelserna* har länsstyrelsen i Södermanlands län förklarat, att ehuru de föreslagna lagändringarna syntes sakna aktualitet för länet såvitt anginge expropriationsförfarandets tillämplighet för åstadkommande av arbetarsmåbruk, länsstyrelsen icke hade något att erinra mot förslaget.

Länsstyrelsen i Kalmar län har anfört, att ehuru länsstyrelsen principiellt ausåge, att en utvidgning av expropriationslagstiftningen utöver de allmännyttiga ändamål, som egentligen avsåges att med densamma tillgodoses, ej borde ske, länsstyrelsen dock funne sig med hänsyn till det i detta fall behjärtansvärda syftet och de enligt förslaget skapade garantierna mot ett missbruk av expropriationsrätten ej böra motsätta sig ändringarnas genomförande. Förslaget har tillstyrkts av länsstyrelsen i Kopparbergs län. Länsstyrelsen i Hallands län har framhållit, att något behov av den ifrågasatta lagstiftningen icke förelåge beträffande länet, men har icke velat motsätta sig dess genomförande, därest från andra orter i riket konstaterades verkligt behov därav. Uttalanden av motsvarande innebörd hava gjorts av länsstyrelserna i Malmöhus och Värmlands län. Länsstyrelsen i Gotlands län, som anfört, att svårigheter inom länet hittills ej yppat sig att på rimliga villkor erhålla mark för bildande av egna hem eller mindre jordbruk, har ifrågasatt, huruvida man skulle tillgripa en lagstiftning sådan som den föreslagna, med mindre erfarenheten givit stöd för att dylika tvångsåtgärder verkligen vore av nöden för vinnande av det avsedda syftet. Liknande ståndpunkt har intagits av länsstyrelsen i Västernorrlands län, som framhållit, att inom sistnämnda län lämplig och lämpligt belägen jord för egnahemsändamål, trots den utveckling egnahemslånerörelsen tagit, alltjämt kunde i erforderlig utsträckning förvärvas till relativt gynnsamt pris. Länsstyrelsen i Kronobergs län har ansett det ur principiella synpunkter tveksamt, huruvida rätt till expropriation för nu ifrågasatta ändamål borde medgivas. För sistnämnda läns vidkommande vore dylik rätt icke behöfvig. Övriga länsstyrelser ävensom överståthållarämbetet hava avstyrkt ifrågavarande förslag, därvid allmänt gjorts gällande att något behov av expropriationslagstiftning i förevarande syfte icke vore för handen. Tillika har såsom skäl mot bifall till förslaget i åtskilliga fall åberopats principiella synpunkter. Särskilt har framhållits, att expropriation för jordbruksändamål icke uppbares av ett sådant allmänt intresse, som hittills ansetts böra utgöra grunden för all expropriationslagstiftning.

De *hushållningssällskaps förvaltningsutskott*, tretton stycken, vilka yttrat sig i ärendet, hava samtliga avstyrkt de föreslagna lagändringarna under framhållande, bland annat, att lämplig jord i önskvärd utsträckning kunde erhållas på frivillighetens väg.

Bland *egnahemsnämnderna* hava olika meningar kommit till uttryck. Egnahemsnämnden i Södermanlands län har tillstyrkt förslaget. Egnahemsnämnden i Kalmar läns södra del har förklarat sig med hänsyn till förslagets syfte ej vilja avstyrka bifall till detsamma. Egnahemsnämnden i Värmlands län har anfört, att för närvarande i allmänna marknaden finnes mycket god tillgång på jord, lämplig för egnahemsbildning, samt att av allt att döma denna tillgång torde fylla behovet för en längre tid framåt även om förslaget om arbetarsmåbruk skulle ge-

nomföras. Därest emellertid framdeles tillgången på jord för angivna ändamål skulle i avsevärd grad minskas och i följd därav oskäligen jordpriser skulle uppstå, vore det enligt sistnämnda egnahemsnämnds förmenande ej utan betydelse att äga möjlighet till ett reglerande ingripande för att sålunda leda utvecklingen i rätt riktning. Egnahemsnämnden i Västmanlands län har, under förmälan att inom nämndens verksamhetsområde alltid funnits god tillgång på för egnahem lämplig jord till skäligt pris, uttalat, att den ifrågasatta utvidgningen av expropriationslagstiftningen borde anstå tillsvidare. Egnahemsnämnden i Västernorrlands län har anfört, att ehuru nämnden ansåge, att jordfrågan lämpligast löstes genom frivillig överenskommelse mellan köpare och säljare, samt att vissa vådor av utvidgad expropriationsrätt kunde komma att föranledas för jordbruket och dess utveckling, nämnden dock ej kunde bortse från, att det understundom skulle vara önskligt, att tvångsförsäljning kunde tillgripas för att göra för jordbruk lämplig jord tillgänglig för jordsökande. I yttrandet, som från ytterligare elva egnahemsnämnder inkommit i ärendet, har det föreliggande lagförslaget avstyrkts. I samtliga sistberörda yttrandet har framhållits, att den ifrågasatta lagstiftningen icke vore behöflig för tillgodoseende av jordbehovet. Jämväl har i ett flertal yttranden uttalats betänkligheter med hänsyn till det ingrepp i äganderätten, som förslaget realiserande ansåges föranleda.

Styrelsen för svenska landskommunernas förbund har ansett, att man kunde avvakta erfarenhetens vittnesbörd, innan man ingrepe med en expropriationslagstiftning, som onekligen komme att väcka farhågor på många håll. Tidigare utredningar gäve vid handen, att jord icke syntes saknas för upplåtelse i vanlig ordning till egna hem och småbruk.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet har uttalat sin anslutning till förslaget syfte.

Svenska lantarbetareförbundet har tillstyrkt förslaget.

Sveriges skogsägareförbund däremot har avstyrkt förslaget under förmälan att en expropriationslagstiftning i jordbrukssyfte måste betecknas såsom ej blott fullständigt onödig utan därjämte direkt skadlig. Den av sociala jordutredningen förebragta utredningen ådagalade enligt förbundets mening, att jord för ifrågavarande ändamål funnes disponibel i en omfattning, som mångdubbelt överstege efterfrågan. Förbundet ville härutöver framhålla, att på bolagsmark praktiskt taget all inägojord, som icke behövdes för industriell användning eller kommunikationsändamål, kunde få köpas till synnerligen lågt pris för de syften, som nu avsåges. Att försäljningar av egendomar för närvarande ej skedde i särskilt stor omfattning berodde icke på att det saknades säljare utan på att det ej funnes köpare. Det föreliggande lagförslaget innebure ett utomordentligt djupgående ingripande i jordäganderätten, vilket med all säkerhet komme att orsaka allvarliga olägenheter och även försök till otillbörligt spekula-

tivt utnyttjande på ett sätt, som knappast bleve möjligt för de prövande myndigheterna att förhindra.

På sätt framhållits i motiven till remissförslaget ingå strävandena att åstadkomma en expropriationslagstiftning för tillgodoseende av bostads- och jordbruksändamål såsom led i det med understöd av statsmedel bedrivna arbetet att befordra uppkomsten av egna hem och mindre jordbruk. Det torde ligga i sakens natur, att då staten vidtager åtgärder för att ekonomiskt underlätta anskaffandet av jord i angivet syfte, staten också bör, så långt det rimligen låter sig göra, tillse att åtgärderna icke bliva resultatlösa på grund av jordägarnas ovillighet att sälja lämpliga områden, även när en försäljning icke är förenad med verkliga olägenheter. Såsom i avgivna yttranden framhållits, böra tvångsåtgärder för jordförvärv visserligen icke tillgripas onödigtvis. Av utredningen i ärendet synes framgå, att mycken jord, lämplig för ifrågavarande ändamål, finnes tillgänglig i landet. Jordanskaffning på frivillighetens väg torde därför som regel icke behöva möta några svårigheter. Men fall kunna förekomma, då behovet av jord icke kan utan tillgång till ett tvångsförfarande tillgodoses såsom ur det allmännas synpunkt vore önskvärt. Framför allt kan måhända situationen bliva den nu angivna, om den mark varom fråga är äges gemensamt av ett större antal personer. Ofta nog torde dylika samfälligheter med hänsyn till läge och beskaffenhet väl ägna sig för utläggning till arbetarsmåbruk eller egna hem, och genom markens exproprierande i sådant syfte torde möjliggöras ett bättre utnyttjande av densamma än tidigare skett. Att åstadkomma en frivillig uppgörelse med markens samtliga ägare torde emellertid ej sällan vara uteslutet. Även i andra fall kan det inträffa, att vissa jordägare utan sakliga skäl motsätta sig att avyttra även en obetydlig del av sin egendom. I detta sammanhang må bringas i erinran statens egnahemsstyrelsens yttrande, att inköp av större områden för styckning till småbruk kan finnas fördelaktigare än förvärv av spridda ägolotter men hindras genom någon jordägars villkor för upplåtelsen, ävensom att möjligheten att på förhand kunna räkna med att planerat egnahemsföretag icke skall äventyras allenast på grund av enskild jordägars vägran av frivillig medverkan har den fördelen med sig att förberedande arbeten underlättas. Förslaget om inrättande av en arbetarsmåbrukslånefond skänker uppenbarligen spörsmålet om expropriation för bostads- och jordbruksändamål särskild aktualitet. På sätt tidigare angivits skall arbetarsmåbrukslånen användas för förvärv av lägenhet inom den kommun som förmedlar lånet, och den jordsökande blir alltså här beroende av jordtillgången å en viss ort.

En lagstiftning av här ifrågavarande slag torde, om expropriationsrätten begränsas på ett sätt som innebär betryggande garantier mot missbruk, icke utgöra fara för berättigade jordägare- eller andra intressen

Departements-
chefen.

men väl kunna lända till åtskilligt gagn. De invändningar som på sina håll framförts, att expropriation för ändamål varom nu är fråga icke skulle överensstämma med hittills hos oss tillämpade expropriationsrättsliga principer, kunna icke anses befogade. Enligt gällande lag om expropriation kan tvångsinlösen av mark under vissa förutsättningar äga rum bland annat för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden samt för att möjliggöra uppförande av byggnad för överläggningar eller föredrag i allmänna frågor eller dylikt. Det må även erinras om den lösningsrätt, som är medgiven enligt lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, den s. k. ensittarlagen. De ändamål, för vilka expropriationsrätt nu ifrågasättes, torde ur det allmännas synpunkt kunna jämföras med dem, för vilka dylik rätt sålunda redan förefinnes.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen i ärendet har, om än flertalet yttranden gå i avstyrkande riktning, tanken på en expropriationslagstiftning för ifrågavarande ändamål vunnit anslutning från olika håll. Lantmäteristyrelsen har uttalat, att för de fall där verkligt önskvärda jordupplåtelser ej frivilligt kunde åvägabringas, visst tvångsförfarande vore motiverat. Inom statens egnahemsstyrelse hava tre av dess fyra ledamöter (herrar Ekerot, Andersson i Fältenborg och Adler) i princip godkänt det utremitterade förslaget. Flera länsstyrelser hava ställt sig förstående för förslagets syfte. Länsstyrelsen i Södermanlands län har lämnat det utan erinran och länsstyrelsen i Kopparbergs län har tillstyrkt detsamma. Länsstyrelsen i Kalmar län har ej velat motsätta sig dess genomförande. Jämväl vissa egnahemsnämnder hava ansett det understundom vara av värde att hava tillgång till ett tvångsförfarande. Svenska lantarbetarförbundet har tillstyrkt förslaget och svenska skogs- och flottningsarbetarförbundet har i princip anslutit sig till detsamma. Erinras må också om de i samband med yttrandena över förslaget om arbetarsmåbruk av kommuner i olika delar av landet gjorda uttalandena angående behovet av en expropriationslagstiftning för förverkligande av ändamålet med sistnämnda förslag.

Med hänsyn till det anförda synes en lagstiftning i remissförslagets syfte böra komma till stånd.

Den ifrågasatta lagstiftningens utformning.

Det sätt, varpå frågan om tvångsinlösen av jord för ifrågavarande ändamål blivit löst enligt remissförslaget, eller genom förfarandets inordnande under den allmänna expropriationslagen, har i allmänhet ej mött någon erinran i de över förslaget avgivna yttrandena. Vissa anmärkningar i förevarande hänseende hava dock framkommit.

Sålunda har *lantmäteristyrelsen* anförts, att möjligheten borde undersökas att ordna inlösningsfrågan på ett smidigare och billigare sätt än genom att tillgripa en så tung apparat, som ett expropriationsförfarande innebure. Det låge enligt *lantmäteristyrelsens* mening under alla förhållanden synnerlig vikt uppå, att redan på ett tidigt stadium komme till stånd en i görligaste mån allsidig utredning i ärendet, och det kunde därför ifrågasättas, om icke denna utredning lämpligast borde uppdragas åt något offentligt organ av helt annan karaktär än de föreslagna låneorganen. Det låge i sakens natur, att uppenbara fördelar vore att vinna, där est inlösningsåtgärden kunde så ordnas, att frågan om tillstånd till förvärvet, områdets omfattning m. m. samt beloppet av löseskillingen på en gång och i ett sammanhang bleve föremål för prövning vid förrättning å orten av därtill utsedda förrättningsmän, innan ärendet förelades Kungl. Maj:t till slutligt avgörande. Med lagförslagets nuvarande utformning skulle ofta nog bliva erforderligt att förelägga Kungl. Maj:t alternativa förslag till tvångsinlösen. Vidare skulle följa, att om ändringar i ett sådant, Kungl. Maj:t underställt förslag komme att föreslås av de myndigheter, som av Kungl. Maj:t hördes i ärendet, därav föranleddes nya lantmäteriatgärder. *Lantmäteristyrelsen* befarade också, att sakfrågan komme att bliva avgjord på ett utredningsmaterial, som åtminstone till viss del vore prägladt av de låneförmedlande organens speciella inställning till jordanskaffningsproblemet. På nu anförda skäl och då enligt *lantmäteristyrelsens* mening, på sätt jag senare skall angiva, vissa begränsningar i expropriationsrätten utöver de föreslagna vore erforderliga, ansåge sig *lantmäteristyrelsen* icke kunna giva lagförslaget sådant det utformats sin anslutning.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet har uttalat, att förbundet förstode de skäl, vilka föranlett anknytningen till den allmänna expropriationslagen, men att förbundet å andra sidan hyste betänkligheter mot den omständliga procedur, som detta i tillämpningen medförde. Enligt bestämmelserna i ensittarlagen handlades ärendena på ett enklare och förmodligen även billigare sätt. Givetvis skulle det dock innebära ett framsteg, om genom de föreslagna ändringarna i expropriationslagen möjlighet öppnades, att över huvud använda expropriation för här ifrågavarande ändamål.

Överlantmätaren i Kopparbergs län har ansett betänkligheter möta att flytta prövningen av nybildningen av fastigheter i fall, då det gällde tvångsinlösen, från jorddelningsmyndigheterna, vilka dock genom sitt dagliga sysslande med dylika spörsmål måste sitta inne med stor erfarenhet och jämväl för skilda orter kommit till för desamma passande tillämpning av jorddelningslagen. Av yttrandet framgår, att enligt *överlantmätarens* mening ifrågavarande ärenden ej borde avgöras enligt expropriationslagen utan ankomma på prövning av ägodelningsrätt.

Slutligen bör i detta sammanhang nämnas, att från flera håll gjorts gäl-

lande, att det hittillsvarande goda samarbetet mellan låneförmedlarna samt säljarna och köparna av jord komme att förloras, om låneförmedlarna av lagstiftningen tvingades att inträda som prövande instans i så ömtåliga ärenden som tvångsavhändande av jord.

*Departements-
chefen.*

Den lösning av förevarande spörsmål, som det utremitterade förslaget innebär, bör enligt min mening godtagas. Att för de ändamål varom här är fråga skapa ett särskilt expropriationsinstitut synes icke erforderligt. Genom att den slutliga prövningen av expropriationsansökningarna lägges i Kungl. Maj:ts händer torde på det mest betryggande sätt vara sörjt för att de nya bestämmelserna komma att tillämpas med omdöme och urskillning. Lantmäteristyrelsen har ej heller i sin kritik av remissförslaget ifrågasatt annat än att expropriationsärendenas slutliga avgörande borde ankomma på Kungl. Maj:t. Att anförtro den förberedande prövningen av ärendena åt för ändamålet särskilt inrättade ortsnämnder lärer ej vara erforderligt. De låneförmedlande organ, vilka det enligt remissförslaget åligger att i första hand taga ställning till uppkommande frågor angående tvångsinlösen av jord, torde få anses väl ägnade för den uppgiften.

Det föreslagna expropriationsförfarandet kommer uppenbarligen att medföra vissa kostnader, såsom utgifter för lantmäteri- eller mättningsförrättningar, ersättning till expropriationsnämnd m. m., och förfarandet kan understundom bliva förhållandevis dyrbart. Det finnes dock ej någon anledning att genom inrättande av ett ur kostnadssynpunkt särskilt förmånligt expropriationsinstitut för ifrågavarande ändamål särskilt uppmuntra till dess användande. I första hand bör man söka åtkomma erforderlig jord genom frivilliga avtal, och expropriationsmöjligheten bör, såsom förut framhållits, tillgripas blott i nödfall. Å andra sidan bör naturligtvis tillses, att de kostnader som den exproprierande genom förfarandet tillskyndas ej bliva uppenbart oskäligen. Remissförslaget innefattar jämväl en ändring i expropriationslagens kostnadsbestämmelser, vilken ändring åsyftar att förebygga uppkomsten av oskäligen expropriationskostnader. Beträffande de med det föreslagna expropriationsförfarandet förbundna kostnaderna för upprättande av karta och beskrivning över vederbörande fastighet må med anledning av lantmäteristyrelsens uttalanden framhållas, att dylika kostnader kunna uppkomma även vid förvärv av fastighet på frivillighetens väg. Den risk, som på sätt lantmäteristyrelsen påpekat enligt det utremitterade förslaget kan föreligga, att sedan karta och beskrivning upprättats ändringar däri med ty åtföljande nya lantmäteriåtgärder bliva erforderliga, förefinnes i viss mån också då enligt jorddelningslagen eller fastighetsbildningslagen fastställelse å avstyckningsförrättning sökes.

Remissförslaget synes i allt väsentligt ägnat att läggas till grund för lagstiftning i ämnet. Jämkning torde påkallas endast i ett par detaljer. Vid

kommande de särskilda bestämmelserna må utöver det förut sagda ytterligare anföras följande.

1 §.

Mot innehållet i den föreslagna nya punkten — betecknad nummer 14 — har jag ej funnit anledning till erinran i sak, men vissa redaktionella jämkningar hava vidtagits.

67 §.

De föreslagna ändringarna i expropriationslagens kostnadsbestämmelser hava föranlett särskilda uttalanden i yttrandena från lantmäteristyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Göteborgs och Bohus, Örebro och Jämtlands län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Stockholms län och stad samt i Malmöhus län, egnahemsnämnden i Östergötlands län, fastighetsregisterkommissionen, svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet, Sveriges skogsägareförbund, överlantmätaren i Kopparbergs län samt ordföranden i expropriationsnämnder för Stockholms stad.

Lantmäteristyrelsen har ansett, att enligt de föreslagna bestämmelserna den för expropriation utsattes kostnadsansvar bleve alltför omfattande.

Länsstyrelserna i Stockholms och Kronobergs län hava lämnat förslaget utan erinran. Förstnämnda länsstyrelse har framhållit, att fall förekommit inom länet, då en tillämpning av de föreslagna bestämmelserna varit påkallad. Givetvis borde, anser länsstyrelsen, endast en synnerligen restriktiv tillämpning, vilken även syntes vara given av lagrummets lydelse, komma i fråga, enär endast i väl motiverade undantagsfall en jordägare borde betungas med kostnader, då det gällde expropriation av hans egendom. — Länsstyrelsen i Uppsala län har anført, att understundom, särskilt vid expropriation för allmänna vägar, förekomme, att en jordägare uppställde tydligt oskäligen anspråk såsom villkor för godvillig överenskommelse och därigenom framtvingade ett expropriationsförfarande med avseende å det honom tillhöriga markområdet, under det att hans grannar träffade godvillig uppgörelse med vägstyrelsen. I dylika fall skulle det säkerligen verka återhållande på obehöriga anspråk, om sakägaren finge svara för sina egna kostnader, om expropriationen komme till stånd. De starka billighetsskäl, som i övrigt enligt expropriationslagens grunduppfattning talade för att den, som tvångsvis frånhändes egendom, skulle få samtliga utgifter i anledning härav till fullo ersatta, räckte knappast att i sådana fall motivera gällande lags ståndpunkt. Därjämte syntes ett förtydligande av 67 § påkallat av innehåll, att kostnader, som föranletts av sakägaren och vilka icke varit av nöden för sakens utredning, skulle drabba sakägaren. — Länsstyrelsen i Östergötlands län har erinrat, att stadgandet i 67 § enligt lagens motiv icke hade den innebörden,

att den exproprierande skulle vara skyldig gälda även sådan av motparten föränledd kostnad, som rätten funne obehövlig. Vid detta förhållande syntes det länsstyrelsen att någon jämkning av paragrafens avfattning i den föreslagna riktningen vore påkallad, även om behovet därav icke vore nog starkt att ensamt böra föränleda ändring i lagen.

Fastighetsregisterkommissionen har uttalat, att det vore ganska vanskligt att avgöra när den exproprierande genom den för expropriationen utsattes vållande åsamkats onödiga kostnader. Det måste enligt fastighetsregisterkommissionens mening därvid tagas stor hänsyn till denne senare, då det icke kunde begäras, att han skulle ålägga sig avhållsamhet i sina naturliga ansträngningar att få behålla vad han med gällande rättsåskådning hade rätt att betrakta som sin egendom, och vars avstående av många anledningar för honom kunde innebära ekonomiska nackdelar.

Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet har anfört, att liksom rättsgrunden för expropriation från bolags och enskilda spekulanter heman, förvärvade i syfte att komma åt skogen, principiellt sett vore mycket stark, det även kunde ifrågasättas om det kunde vara riktigt, att en sådan jordägare, som vägrade att på frivillig väg avstå odlad men vanhävdad jord eller odlingsbar jord till egna hem eller arbetarsmåbruk, skulle gå alldeles fri från kostnader för expropriationsförrättningen. Förbundet ansåge det icke vara oskäligt, om han kunde förpliktas att svara för en del av eller hela kostnaden, om förhållandena i det särskilda fallet talade därför.

Sveriges skogsägareförbund har — under framhållande, bland annat, att det ej finge förtyckas den för expropriation utsatte, att han ville så fylligt som möjligt belysa de synpunkter och fakta, som för honom vore avgörande, samt att det vore obilligt, att han, om myndigheterna till äventyrs ej skulle dela hans uppfattning, bleve nödsakad att själv betala kostnaderna — avstyrkt förslaget.

I de övriga yttranden, däri förevarande spörsmål särskilt berörts, har förslaget jämväl avstyrkts under åberopande av i huvudsak samma synpunkter som de av fastighetsregisterkommissionen och Sveriges skogsägareförbund framhållna.

*Departements-
chefen.*

Den här upptagna frågan är visserligen icke nödvändigt förbunden med den utvidgning av expropriationsinstitutet som nu föreslås. Såsom i promemorian framhållits synes emellertid kostnadsfrågan lämpligen böra i detta sammanhang behandlas. En ändring av expropriationslagens kostnadsbestämmelser i föreslagen riktning torde vara väl motiverad. Härutinnan må hänvisas till vad i motiven till remissförslaget anförts. Därest jordägaren, sedan expropriationsrätt medgivits, genom uppenbarligen obefogade invändningar eller yrkanden hindrat frivillig överenskommelse om expropriationsersättningen eller han eljest utan skälig anledning vållat ökade kostnader för expropriationen, bör han själv bära dessa onödiga utgifter eller kostnader.

108 §.

Mot begränsningen av expropriationsrättens omfattning att avse allenast sådana fall, där jord erfordras för att tillgodose jordbehovet hos sökande av egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån hava anmärkingar framställt i ett par yttranden. *Lantmäteristyrelsen* har ansett det svårt att finna giltig anledning till att en person, som vore i besittning av egna medel till löseskillingens gäldande, skulle vara utestängd från möjlighet att komma i åtnjutande av de med lagförslaget avsedda fördelarna. Om det över huvud föreläge större svårighet å en ort att förvärva jord på frivillig väg för erforderligt behov, torde enligt lantmäteristyrelsen åsikt denna svårighet uppenbarligen drabba alla jordbehövande i lika hög grad, oberoende av om jordanskaffningen skulle gäldas med egna eller med upplånade medel. — Liknande uppfattning har uttalats av *svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet*.

Anledning finnes enligt min mening icke att frångå den ståndpunkt, som intagits i remissförslaget. Då staten utlämnar lån på fördelaktiga villkor för att förhjälpa mindre bemedlade eller obemedlade personer till egna hem eller arbetarsmåbruk, är det såsom tidigare framhållits angeläget att för förverkligande av detta syfte hava möjlighet att såsom ett yttersta medel tillgripa ett expropriationsförfarande. Men det är också naturligt, att expropriationsrätten begränsas till de fall, då staten på angivet sätt intresserar sig för markförvärvet. Det må för övrigt erinras, att svårigheter torde möta att fastställa någon hållbar gräns för omfattningen av en expropriationsrätt i den utsträckning som i nyssnämnda yttranden ifrågasatts. Att medgiva rätt till expropriation av mark för bostads- eller jordbruksändamål över huvud taget synes ej kunna ifrågakomma.

*Departements-
chefen.*

Enligt det i förtydligande syfte något jämkade förslaget kan expropriationsrätt medgivas allenast efter ansökan genom vederbörande låneförmedlande organ. Detta innebär emellertid icke att ifrågavarande organ blir att anse såsom den exproprierande i lagens mening. Genom expropriationen övergår äganderätten till den avsedda marken till det hushållningssällskap, den kommun eller den enskilde lånesökande, för vars räkning rätt till expropriation begäres. Där expropriationen sker för enskild persons räkning blir alltså denne — och icke det låneförmedlande organet — ansvarig för gäldande av expropriationsersättning och kostnader. Eftersom den lånesökande antingen saknar egna medel eller äger blott obetydliga tillgångar, måste ej blott löseskillingen, helt eller delvis, för den exproprierade fastigheten utan även kostnaderna för förfarandet utgå av det belopp, som utlämnas i egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån. Enligt förslaget om arbetarsmåbruk avses att kostnader för särskilda förrättningar, som för fastighetsförvärvet kunna vara erforderliga, således även expropriationskostnader, skola medräknas vid bestämmandet av arbetar-

småbrukslånets storlek. Vid dessa lån blir sålunda visst belopp redan vid lånets beviljande reserverat för utgifter av nu förevarande slag. Egna-hemslånets storlek däremot är beroende enbart av den för inköp avsedda lägenhetens värde. Erfordras för lägenhetens förvärvande ett expropriationsförfarande, torde hinder emellertid ej möta, att viss del av lånet användes till täckande av de utgifter som därav må föranledas.

109 §.

Under förevarande paragraf hava upptagits vissa närmare föreskrifter angående beskaffenheten av den karta med beskrivning, som skall åtfölja expropriationsansökning.

I anslutning till ifrågavarande stadgande har *lantmäteristyrelsen* framhållit, att styrelsen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 maj 1931 fäst uppmärksamhet på det ur synpunkten av reda och ordning i fastighetsförhållandena bristfälliga sätt, på vilket fastighetsbildningen skedde vid expropriation, samt på angelägenheten av att i expropriationslagen intoges bestämmelser, avsedda att trygga redovisningen i offentliga arkiv av exproprierade fastigheter till samma fullständighet, som gällde vid all annan fastighetsbildning. Oavsett huruvida expropriationslagens tillämpningsområde utvidgades i föreslagen riktning eller ej, borde, anser styrelsen, i lagen införas bestämmelser, ägnade att tjäna berörda ändamål. I omfördälda skrivelse, vilken ännu ej blivit föremål för någon Kungl. Maj:ts åtgärd, har föreslagits, att då fråga vore om expropriation av del av fastighet, skulle, när expropriationsmålet instämades till rätten, därstädes företes av vederbörande lantmätare eller mättningsman upprättad karta jämte beskrivning, utvisande det eller de områden som vore avsedda att exproprieras. Sedan utslag meddelats och detta vunnit laga kraft, skulle domhavanden till vederbörande överlantmätare eller registerförare översända den ingivna kartan med beskrivning ävensom sådant utdrag av rättens protokoll, att därav framginge vilket område expropriationen avsåge. Då expropriationen blivit fullbordad, skulle länsstyrelsen därom underrätta överlantmätaren eller registerföraren, som hade att i vederbörligt fastighetsregister införa den skedda fastighetsbildningen. Motsvarande bestämmelser borde stadgas för inlösen enligt vattenlagen, då sådan inlösen avsåge del av fastighet.

Departements-
chefen.

Det av lantmäteristyrelsen berörda spörsmålet synes förtjänt av beaktande, men omständigheterna hava icke medgivit ärendets behandling i detta sammanhang. — Mot de i remissförslaget upptagna bestämmelserna under denna paragraf har jag intet att erinra.

110 §.

I vissa utlåtanden har gjorts gällande, att de bestämmelser, vilka i remissförslaget upptagits i syfte att trygga en försiktig och ändamålsenlig användning av expropriationsmöjligheten icke vore tillfyllest.

Lantmäteristyrelsen har sålunda framhållit, att den materiellt vidsträckta möjlighet till tvångsinlösen, som lagförslaget erbjöde, under alla förhållanden måste påfordra klara och tydliga föreskrifter i lagen, avsedda att utgöra garanti för att den enskilde icke i onödan eller i större omfattning än som oundgängligen vore nödigt utsattes för lagens för honom ogynnsamma verkningar, ävensom för att icke andra mera eller lika berättigade intressen genom expropriationen skadades. Principerna för dessa föreskrifter vore enligt styrelsens mening att söka dels i den riktning, efter vilken jordkommissionens förut omförmälda förslag utformats, dels i anknytning till stadgandet i expropriationslagens 104 §. Särskild vikt syntes jämväl böra ägnas däråt, att nödvändigheten av tvångsförfarandet till fullo ådagalades, att grundad anledning funnes till antagandet att den jord, varom fråga vore, på bättre och mera ändamålsenligt sätt kunde utnyttjas av den exproprierande än av den ursprunglige jordägaren samt att avlösningen kunde ske utan att något avsevärt men därigenom tillskyndades jordägaren med hänsyn till det ändamål, för vilket fastigheten av denne innehades, ävensom att fastighetsbildningen i och för sig funnes från det allmännas synpunkt sett vara direkt önskvärd.

Statens egnahemsstyrelse har anfört, att det icke syntes styrelsen vare sig önskvärdt eller tillrådligt att bryta mot den för hittillsvarande expropriationslagstiftning antagna principen, att expropriationsändamålet skulle jämväl äga väsentlig betydelse för det allmänna. Den föreslagna inskränkningen till ändamål, som omedelbart sammanhänge med statsunderstödd egnahems- eller arbetarsmåbruksverksamhet, torde, enär en i och för sig till expropriationsrätt berättigad egnahemsbildning kunde vara betingad av markförvärv, varav jordägarens företag kunde komma att lida men, icke utan vidare vara tillfyllest. I vissa fall kunde det naturligen vara ett i hög grad allmänt intresse att vidmakthålla markägarens företag oinskränkt, en omständighet vartill det icke varit anledning att taga hänsyn vid egnahemslagstiftningen men som torde böra beaktas vid egnahemsbildning tvångsvis mot jordägaren. I syfte att trygga jordägaren i dennes rätt till marken i den omfattning, som torde få anses försvarlig ur angivna synpunkt, ville egnahemsstyrelsen föreslå, att expropriationsrätten i regel begränsades till odlingsbar mark, som kunde avvaras utan olägenhet för ägarens eller innehavarens förhandenvarande verksamhet, men som i annans ägo kunde bereda arbetstillfälle med möjlighet till förbättrad utkomst. Starka skäl talade sålunda för att medgiva tvångsinlösen för egnahemsbildning allenast av mark, som ej kunde vara av nämnvärd betydelse för fastighetens ändamålsenliga utnyttjande.

Även från några andra håll har en begränsning av expropriationsrätten i nu angiven riktning föreslagits.

Vidare har *fastighetsregisterkommissionen* — under framhållande att avstyckning icke finge äga rum inom tomtindelade område — anmärkt,

att för expropriation inom sådant område för ifrågavarande ändamål borde fordras, att därvid strikt följdes de gränser, som genom tomtindelningen bestämts. Kommissionen har tillika anfört, att då det uppenbarligen ej vore meningen, att beträffande mark, där fastighetsbildningslagen gällde men som ej vore tomtindelad, expropriation skulle kunna avse annat område än sådant, som antingen för sig eller tillsammans med annan mark kunde utgöra självständig fastighet, detta borde komma till klart uttryck i de tillämnade expropriationsbestämmelserna.

Departements-
chefen.

Såsom tidigare framhållits, bör expropriationsmöjligheten icke begagnas annat än som en yttersta utväg. Denna tanke har i remissförslaget kommit till uttryck i bestämmelsen att rätt till expropriation för ifrågavarande ändamål får beviljas allenast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris. Härigenom och på grund av förslagets övriga begränsande föreskrifter torde missbruk av expropriationsrätten vara i stort sett utesluten. Uppenbarligen bör, såsom bland andra statens egnahemsstyrelse erinrat, vid prövningen av expropriationsanspråket hänsyn tagas jämväl till det intresse, som kan vara förenat därmed att bestående äganderätts- och besittningsförhållanden ej rubbas. Denna synpunkt har också beaktats vid utarbetandet av remissförslaget. I motiven har sålunda erinrats, att i vissa fall markens avstående, om än full ersättning lämnades, kunde vara förenat med sådana olägenheter för ägaren eller innehavaren, att det vore obilligt att fråntaga honom densamma. Emellertid ansågs särskilt stadgande om förbud mot expropriation i dylika fall ej erforderligt. Ehuru behovet av sådant stadgande kan ifrågasättas, har jag ej funnit anledning att motsätta mig, att den synpunkt varom här är fråga klarare kommer till uttryck i lagtexten. För tillmötesgående av de krav som härutinnan framställts föreslås, att under förevarande paragraf upptages en bestämmelse av innehåll att expropriationsrätt ej må medgivas, om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas ägare eller innehavare av den fastighet, som skall tagas i anspråk. Inom ramen av denna bestämmelse torde de intressen, vilka i yttrandena framhållits, kunna tillbörligen beaktas. Tydligt torde vara, att olägenheten måste hänföra sig till det ändamål, för vilket fastigheten äges eller innehaves. Nyttjas sålunda en fastighet exempelvis uteslutande för skogsbruk, kan någon olägenhet ej anses tillskyndad därigenom att mark, som ej är av betydelse för skogsbruket, exproprieras. Uppenbart är, att vid bedömande huruvida genom expropriationen olägenhet kan komma att förorsakas, hänsyn ej får tagas till anordning, som vidtagits i syfte att hindra expropriationen. Erinran härom torde böra ske.

I sista stycket av förevarande paragraf stadgas i remissförslaget, att rätt till expropriation av mark som ingår i tomtindelning ej får beviljas under annan förutsättning än att syftet med tomtindelningen icke genom

expropriationen motverkas. Med hänsyn till vad fastighetsregisterkommissionen härutinnan anfört torde detta stadgande böra undergå viss jämkning. Vad kommissionen erinrat rörande mark, lydande under fastighetsbildningslagen men ej ingående i tomtindelning, har jag däremot ej funnit böra föranleda ändring i förslaget. Enligt sista punkten av förslagets förevarande paragraf skall expropriationsrätt beträffande mark, som ej ingår i tomtindelning, kunna medgivas allenast om marken utgör särskild fastighet eller finnes kunna genom avstyckning fränskiljas stamfastigheten, samt, då sökandens avsikt är att marken skall uppdelas i flera fastigheter, om avstyckning finnes kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med härför uppgjord plan. Såsom villkor för att avstyckning skall kunna företagas kräves enligt jorddelningslagen bland annat, att det för avstyckning avsedda området lämpligen skall kunna antingen såsom fastighet för sig på varaktigt sätt användas för det med styckningen avsedda ändamål eller ock, där det skall sammanläggas med annan fastighet, bilda en fastighet gemensam med denna. Dyligt villkor är ej stadgat för avstyckning enligt fastighetsbildningslagen. Klart torde vara att, såsom fastighetsregisterkommissionen framhållit, icke heller beträffande mark, för vilken sistnämnda lag gäller, expropriation får annorlunda företagas, än att fastighet som därigenom bildas kan antingen för sig eller sedan avsedd sammanläggning med annat markområde ägt rum lämpligen bestå såsom självständig fastighet. Detta torde emellertid följa redan av bestämmelserna angående de ändamål, som genom expropriationen skola tillgodoses. Anledning att ur fastighetsbildningssynpunkt i expropriationslagen intaga föreskrifter avvikande från dem, vilka gälla i fråga om avstyckning, har icke ansetts föreligga.

Remissförslaget har i överensstämmelse med vad nu anförts blivit föremål för överarbetning.»

Föredraganden uppläser härefter det sålunda överarbetade förslaget till *lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation* av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, samt hemställer, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

Axel Wennerholm.

Förslag

till

Lag

angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Häri genom förordnas, dels att 1 och 67 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation, av vilka lagrum 1 § ändrats genom lag den 18 juli 1928 (nr 312), skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse, dels ock att i förstnämnda lag skola under rubriken »11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål» införas tre nya paragrafer, betecknade 108--110 §§ samt lydande som följer:

1 §.

Fastighet, som — — — erforderlig mark;
 12. för linbana, som är behöflig för ett företag av större gagn för orten;
 13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller
 14. för att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk eller för stärkande av ofullständigt jordbruk.
 Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

67 §.

Den exproprierande vare pliktig gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad. Har ägaren till den fastighet, expropriationen gäller, eller annan sakägare i avseende å samma egendom genom invändning eller yrkande som uppenbarligen saknat fog hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen, eller har kostnaden eljest utan skälig anledning ökats genom hans vållande, pröve dock rätten i vad mån han bör själv vidkännas sina kostnader ävensom gottgöra den exproprierande de utgifter som genom förfarandet åsamkats denne. Kostnad, som i 34 § första stycket avses, må sökas åter av den som därför svarar.

11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål.

108 §.

Rätt till expropriation för ändamål som i 1 § 14 anges må beviljas allenast efter ansökan genom hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller or-

gan, som för kommuns räkning utövar statsunderstödd egnahemslåneverksamhet eller arbetarsmåbrukslåneverksamhet.

Sådan expropriation må icke äga rum med mindre det ändamål, som därigenom skall tillgodoses, omedelbart sammanhänger med av hushållningssällskapet eller kommunen bedriven verksamhet som nyss sagts.

109 §.

Avser ansökning om expropriationsrätt för ändamål som i 1 § 14 sägs mark vilken ingår i tomtindelning, skall vid ansökningen fogas kopia av tomtkartan jämte beskrivning eller, om tomtmätning icke ägt rum, kopia eller utdrag av tomtindelningsskartan med tillhörande beskrivning. Avser ansökningen annan mark, skall den åtföljas av karta däröver med beskrivning, upprättad, under iakttagande i tillämpliga delar av vad om karta och beskrivning vid avstyckning är stadgat, av lantmätare eller annan person med behörighet att för det ändamål, vartill marken avses skola efter expropriationen användas, verkställa avstyckning av sådan mark. Sökande bifoge tillika styrkt uppgift å markens ägare och innehavare samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas huru efter expropriationen skall förfaras med marken.

110 §.

Rätt till expropriation för ändamål som i 1 § 14 avses må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark varom fråga är icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet, eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Vid bedömande huruvida expropriationen skulle medföra olägenhet som nyss sagts, må hänsyn icke tagas till anordning som prövas hava vidtagits i syfte att förhindra expropriation.

Rätt till expropriation av mark som ingår i tomtindelning må ej beviljas i strid mot denna. Beträffande annan mark må expropriationsrätt medgivas allenast om marken utgör särskild fastighet eller finnes kunna genom avstyckning fränskiljas stamfastigheten samt, då sökandens avsikt är att marken skall uppdelas i flera fastigheter, om avstyckning finnes kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med härför uppgjord plan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1933. I fråga om kostnaderna för expropriationsförfarande, som inlets före nämnda dag, skall äldre lag gälla.

P. M.

angående vissa ändringar i expropriationslagen.

I ett den 5 december 1932 avgivet betänkande (Stat. off. utr. 1932: 33) har sociala jordutredningen föreslagit, att staten skulle genom att ställa medel till förfogande för tillhandahållande av lån på billiga villkor (arbetarsmåbrukslån) underlätta för skogsarbetare och likställda arbetare på landsbygden, vilka ej ägde de ekonomiska tillgångar, som erfordrades för erhållande av egnahemslån, att förvärva mindre lägenhet, som kunde bereda innehavaren utkomst genom jordbruk, drivet vid sidan av annan verksamhet. Enligt förslaget skulle lånerörelsen anordnas i nära överensstämmelse med vad som gäller om egnahemslån. Kommunerna skulle uppträda som förmedlare av lånen. Kommuns låneverksamhet skulle stå under överinseende av statens egnahemsstyrelse samt utövas genom en särskild arbetarsmåbruksnämnd eller, där verksamheten kunde antagas bliva av mindre omfattning, genom kommunalnämnden.

I ett vid betänkandet fogat särskilt yttrande hava två av utredningens ledamöter, herrar Helmer Molander och Hemming Sten, uttalat, att statsmakterna vid ett genomförande av förslaget måtte åvägbringa en expropriationslagstiftning, som möjliggjorde hjälpverksamhetens genomförande i hela den utsträckning, som vore avsedd och nödvändig. Till stöd för denna åsikt hava de anfört, att de hyste bestämda farhågor för att svårigheter för anskaffande av den för nybildning av arbetarsmåbruk behövliga jorden mångenstädes skulle uppstå. Det komme således enligt deras mening med all säkerhet att visa sig, att lämplig och lämpligt belägen jord för det avsedda ändamålet många gånger ej kunde förvärfvas, ehuru den funnes och av ägaren utan förfång kunde avvaras. Det kunde även förutspås, att oskäligen jordpriser komme att i viss utsträckning förhindra tillkomsten av arbetarsmåbruk.

Frågan om expropriation av mark för bildande av nya jordbruk är av gammalt datum. Den har vid åtskilliga tillfällen varit föremål för övervägande. Tillika och delvis i samband därmed hava behandlats vissa närliggande spörsmål, nämligen angående tvångsavlösning av arrendejordbruk, expropriation såsom medel att främja utvecklingen av ofullständiga jordbruk samt expropriation av mark för bostadsändamål. Härom må i korthet meddelas följande.

I sitt den 27 oktober 1904 avgivna betänkande framlade norrlandskommittén bland annat ett förslag till lag angående vissa åtgärder för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter. Förslaget avsåg att skaffa jordsökande mark till upptagande av nya jordbruk, i främsta rummet genom frivilliga avtal. Om mark ej kunde erhållas på detta sätt, skulle emellertid inträda en av Kungl. Maj:t utövad expropriationsrätt. Beträffande förfarandet skulle, med vissa undantag, bestämmelserna i den numera upphävida förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov tillämpas.

Jordkommissionen upptog i sitt 1922 avlämnade betänkande del IV (Stat. off. utr. 1922:47) två alternativa förslag rörande expropriation för skapande av nya jordbruk. Enligt båda förslagen, i betänkandet betecknade såsom förslag I och förslag II, skulle, i den mån behovet av jord för nybildning av mindre jordbruk icke kunde fyllas genom frivilliga avtal, jord få förvärfvas genom expropriation. Förslagen innehålla detaljerade bestämmelser såväl angående beskaffenheten av den jord, som skulle få tagas i anspråk, som angående vilka jordägare, som skulle vara skyldiga avstå jord, och under vilka förutsättningar dylik skyldighet skulle föreligga; sinsemellan avvika förslagen härutinnan på väsentliga punkter. Förslagen överensstämna däri, att enligt intetdera förslaget prövningen av expropriationsanspråket skulle, såsom fallet är då rätt till expropriation sökes enligt nu gällande expropriationslag, ankomma på Kungl. Maj:t. Enligt förslag I skulle sagda prövning åligga en särskild avlösningsnämnd. Enligt förslag II skulle den anförtros ägodelningsrätten. Beträffande förfarandet i övrigt ansluter sig förslag II i huvudsak till expropriationslagens bestämmelser, medan förslag I innehåller särskilda föreskrifter i detta hänseende.

Jämväl övriga här förut angivna spörsmål hava behandlats av jordkommissionen. Dess 1923 avlämnade betänkande del VI (Stat. off. utr. 1923:40) innehåller således dels ett principutlåtande om avlösnings av vissa arrendejordbruk och bättring av ofullständiga jordbruk, enligt vilket lagstiftning angående vissa tvångsåtgärder i dessa ämnen förordas, dels ock ett utkast till lagbestämmelser rörande tillhandahållande av tomtmark för nya bostäder, enligt vilket vilken mark för tomt skulle få exproprieras efter i tillämpliga delar de grunder och i den ordning, som stadgas i kommissionens nyssnämnda förslag I.

I de yttranden, som på sin tid avgivits över jordkommissionens omnämnda betänkanden, har gentemot båda de i betänkandet del IV framlagda förslagen i allmänhet intagits en mer eller mindre avvisande hållning. Behovet av en tvångslagstiftning i förevarande avseende har dock på sina håll vitsordats. Vad angår det i betänkandet del VI gjorda principutlåtandet har i flertalet yttranden den ifrågasatta lagstiftningen avstyrkts. Jämväl beträffande de av jordkommissionen förordade bestämmelserna om tillhandahållande av tomtmark för nya bostäder går det övervägande antalet yttranden i avstyrkande riktning.

Nu berörda expropriationsrättsliga frågor hava åtskilliga gånger motionsvis bragts under riksdagens prövning, därvid bland annat jordkommissionens betänkanden och förslag åberopats, utan att dock åtgärder i föreslagen riktning kommit till stånd. Senast hava frågorna med anledning av vissa i ämnet väckta motioner varit föremål för övervägande vid 1930 års riksdag. Det sammansatta andra lag- och jord-

bruksutskott, till vars behandling motionerna hänskötos, fann i avgivet utlåtande, nr 1, sig icke böra tillstyrka, att för vinnande av hithörande ändamål vidtoges expropriationsanordningar. Riksdagen biträdde utskottets uppfattning.

Angående i övrigt den tidigare behandlingen av förevarande spörsmål må hänvisas till nyssnämnda utskottsutlåtande, där en sammanfattande redogörelse lämnats (sid. 51—123).

Tvångsinlösen av mark för tillgodoseende av jordbruks- eller bostadsändamål är för närvarande möjlig allenast i starkt begränsad omfattning. Lagen den 12 maj 1917 om expropriation medgiver, enligt stadganden i 1 § 7 och 99 §, att inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning må för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden expropriation äga rum av område, som är bebyggt med boningshus, tillhöriga annan än markens ägare. Vidare äger enligt 25 § stadsplanlagen den 29 maj 1931 Konungen medgiva, att mark, som ingår i byggnadskvarter, må lösas av staden, om marken icke kan på skäliga villkor förvärvas för bebyggande och detta förhållande är till avsevärt hinder för stadens utveckling. Sistberörda stadgande äger motsvarande tillämpning beträffande vissa stadsliknande samhällen. Enligt lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, den s. k. ensittarlagen, har slutligen medgivits den, som med nyttjanderätt för brukande eller bostadsändamål innehar annan tillhörig mark samt därå äger boningshus, att under vissa villkor lösa till sig marken. Utöver det nu sagda kan tvångsinlösen i egentlig bemärkelse ej förekomma. Erinras må dock, att enligt särskilda bestämmelser brukare av lägenhet å kronomark äger inlösa det av honom brukade området. Sådana bestämmelser gälla beträffande skogstorp, odlingslägenheter, kronotorp, kolonat och fastigheter under åborätt.

Strävandena för en utvidgning av expropriationslagstiftningen i den riktning, som i det föregående antytts, ingå såsom led i arbetet att befordra uppkomsten av egna hem och mindre jordbruk. Den verksamhet, staten sedan åtskilliga år bedrivit i sistberörda hänseende, skulle tydligen erhålla ett värdefullt stöd i en lagstiftning, som möjliggjorde att genom ett expropriationsförfarande förvärva för ändamålet lämplig mark i fall, där svårigheter mot markanskaffning på frivillighetens väg möta. Sådana svårigheter kunna yppa sig dels genom att jordägaren utan skälig anledning motsätter sig markens försäljning, dels ock genom att han fordrar ett oskäligt högt pris. En naturlig begränsning för en dylik lagstiftnings tillämpningsområde torde vinnas, om det inskränkes till att omfatta de fall, där staten ekonomiskt understöder markförvärvet. En sålunda begränsad expropriationsrätt bereder möjlighet att komma dem till hjälp, som mest äro i behov av bistånd i före-

varande huseende, eller de ekonomiskt mindre lyckligt lottade medlemmarna i samhället.

Sedan 1905 har av staten understödd egnahemslånerörelse pågått. Rörelsens syfte är att genom utlämnande på fördelaktiga villkor av lån bereda mindre bemedlade personer tillfälle att å landsbygden eller å till stad hörande område, för vilket stadsplan ej blivit fastställd, förvärva eget hem. Gällande bestämmelser i ämnet innefattas, bortsett från vissa vid 1932 års riksdag beslutade föreskrifter angående lånevillkoren, i tre kungörelser av den 8 juni 1928 (nr 217—219), kungörelsen nr 218 sådan densamma lyder efter däri genom kungörelsen den 17 juni 1932 (nr 249) vidtagna ändringar. Egnahemslån kunna avse antingen jordbrukslägenhet (jordbrukslån) eller bostadslägenhet (bostadslån). Därjämte finnes möjlighet att utlämna egnahemslån för utvidgning eller förbättring av jordbrukslägenhet, som sökanden redan innehar, till ett mera bärkraftigt jordbruk, så ock för bostadslägenhets omläggning till jordbrukslägenhet (tillläggslån). *Jordbrukslån* bör, enligt stadgande i § 3 kungörelsen nr 218, beviljas i syfte att främja nybildning av jordbruk och bör i regel icke beviljas i andra fall än där sökanden åsyftar 1) att genom nyodling och nybyggnad bilda ett helt och hållet nytt jordbruk eller 2) att genom mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete i avsevärd mån förbättra eller utvidga förut bestående jordbruk eller sådan del därav, som är avsedd att bilda ny självständig lägenhet, eller 3) ändock att mera väsentligt nyodlings-, byggnads- eller grundförbättringsarbete icke är avsett att komma till utförande a) att friköpa torp eller annan jordbrukslägenhet, som sökanden innehar under nyttjanderätt, eller förvärva fastighet, som enligt lagen om upplåtelse under åborätt av viss jord må av åbon inlösas, eller b) att förvärva bolagsfastighet eller annan fastighet, som ej brukas eller bebos av ägaren själv. Enligt föreskrift i § 5 samma kungörelse må jordbrukslån ej utgå, där värdet å jorden jämte därå befintliga eller för uppförande avsedda byggnader överstiger: för obebyggd lägenhet 15,000 kronor och för bebyggd lägenhet 12,000 kronor; dock att för visst län eller särskild ort Kungl. Maj:t kan medgiva utlämnande av lån för obebyggda lägenheter, där lägenhetens värde överstiger 15,000 kronor men icke 20,000 kronor, ävensom för bebyggda lägenheter, där värdet överstiger 12,000 kronor men icke 16,000 kronor. — *Bostadslån* bör, enligt stadgande i sistnämnda kungörelses § 4, i regel icke beviljas i andra fall än där sökanden åsyftar att genom nybyggnad bilda ett nytt eget hem; dock må, om särskilda skäl därtill föranleda, bostadslån kunna beviljas, ändock att nybyggnad icke är avsedd att komma till utförande, såsom då fråga är om inlösen av jord till byggnad å ofri grund eller inköp av bostadslägenhet, som sökanden innehar under nyttjanderätt. Enligt § 5 samma kungörelse må bostadslån ej utgå, om värdet å jorden jämte därå befintliga eller för uppförande avsedda byggnader överstiger 10,000 kronor. — För utlämnande av *tilläggs lån* fordras, enligt § 15 meromnämnda kungörelse.

sådant stadgandet lyder efter 1932 års ändring, bland annat: att låntagaren innehar antingen ett jordbruk eller annan mindre lägenhet av den art, att han huvudsakligen på grund av jordbrukets eller lägenhetens ringa areal icke av jordbruk kan erhålla erforderlig utkomst, eller ett jordbruk, vars åbyggnad är i behov av om- eller tillbyggnad; att han äsyftar att utvidga eller förbättra lägenheten till större bärkraft i jordbrukshänseende; samt att värdet av fastigheten efter utvidgningen eller förbättringen icke överstiger förut omförmälda maximivärde för lägenhet, för vilken jordbrukslån må utgå. — Den statsunderstödda egnahemslåneverksamheten utövas som regel av hushållningssällskapen genom deras egnahemsnämnder men kan även, under vissa förutsättningar, utövas av kommun ävensom av aktiebolag eller ekonomisk förening, som av Kungl. Maj:t prövats lämplig såsom mellanhand. Verksamheten står under överinseende av statens egnahemsstyrelse.

I anslutning till vad förut anförts torde den ifrågasatta nya expropriationslagstiftningen böra avse sådan mark, som erfordras för tillgodoseende av egnahemslånesökandes jordbehov. Därest sociala jordutredningens förslag om statsunderstödd arbetarsmåbrukslåneverksamhet vinner statsmaktens bifall, torde, likaledes i anslutning till vad förut framhållits, expropriation böra kunna äga rum även för anskaffande av mark, erforderlig för främjande av sistnämnda verksamhet.

Vad angår lagstiftningens utformande synes det ligga nära till hands att anknyta till den allmänna expropriationslagen. Häremot kunna visserligen resas flera invändningar, vilka emellertid, ehuru värda beaktande, dock ej torde böra tillmätas sådan vikt, att en lösning av frågan på antytt sätt framstår såsom olämplig. Fördelen av att erhålla en enhetlig expropriationslagstiftning är uppenbar. Ett par mera betydande invändningar, som tidigare framförts, skola i det följande beröras.

Enligt 1917 års expropriationslag ankommer det på Kungl. Maj:t såväl att pröva, om behov av expropriationsrätt föreligger (1 §), som att bestämma det område, vilket expropriationen må omfatta (5 §). Dessa avgöranden kunna komma att bliva särskilt besvärliga vid ansökning om rätt till expropriation för egnahems- eller jordbruksändamål. Man har på sina håll förmenat, att dylikt avgörande säkrare skulle kunna träffas av någon domstol eller särskild nämnd med ingående kännedom om ortsförhållandena än av Kungl. Maj:t. Denna invändning har naturligtvis ett visst fog. Erinras må emellertid, att på Kungl. Maj:t redan nu understundom ankommer en prövningsrätt av i mycket samma slag som den, varom här skulle bliva fråga, såsom enligt lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Givet är också, att Kungl. Maj:t, innan beslut fattas i ärende av förevarande art, kommer att tillse, att samtliga, vilka kunna antagas hava upplysningar av vikt för frågans bedömande att lämna, bliva hörda i ärendet. Om vidare, på sätt kommer att föreslås, särskilda fordringar ställas

på den karta och beskrivning, som enligt stadgande i expropriationslagens 4 § skall vidfogas expropriationsansökning, torde kunna förväntas, att Kungl. Maj:t skall komma att äga ett fullgott material för en tillförlitlig prövning av ärendet. Genom att ansökningarnas avgörande lägges i händerna på Kungl. Maj:t vinnes en för landet enhetlig tillämpning av ifrågakavarende rättsregler.

Mot anlitaudet av det allmänna expropriationsförfarandet har vidare riktats den invändningen, att detsamma skulle för den exproprierande medföra alltför stora kostnader. I sådant hänseende har särskilt dels framhållits, att expropriationsersättningen kunde befaras komma att bestämmas till högre belopp, än som vore skäligt, dels ock gjorts vissa erinringar mot stadgandet i expropriationslagens 67 §, enligt vilket all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad skall gäldas av den exproprierande, dock att sådan kostnad, som orsakats därav att ordförande eller ledamot i expropriationsnämnd utan laga förfall utblivit från nämndens sammanträde, må sökas åter av den, som föranlett kostnaden.

Vad först *expropriationsersättningen* beträffar gäller enligt 7 § expropriationslagen, att löseskilling för fastighet, som exproprieras, skall erläggas med belopp, motsvarande fastighetens fulla värde, ävensom att skada, som orsakas genom expropriationen, skall fullt ersättas. Undantag från denna regel hava för vissa fall stadgats. Sålunda må enligt 8 § vid bestämmande av löseskillingen för fastighet, som exproprieras, hänsyn icke tagas till sådan förändring i värdet därå, som uppstår allenast till följd av expropriationsrättens beviljande eller det avsedda ändamålets genomförande, och enligt 10 § får, om, efter det fråga om expropriation blivit väckt, kostnad nedlagts å fastigheten i uppenbar avsikt att höja expropriationsersättningen, genom sådan kostnad åstadkommen förökning av fastighetens värde ej tagas i beräkning vid ersättningens bestämmande.

Med anledning av motionerna I:163 och II:295 hemställde 1928 års riksdags sammansatta andra lag- och jordbruksutskott i utlåtande nr 2. att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida ökade garantier kunde vinnas, att ersättningen vid expropriation enligt expropriationslagen bestämdes till belopp, som närmare än understundom vore fallet motsvarade den i anspråk tagna markens verkliga värde, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen gäve anledning. Denna hemställan vann icke riksdagens bifall. — Ur principiell synpunkt torde, vilket även i nyssnämnda utlåtande framhölls, ej något vara att erinra mot expropriationslagens bestämmelser angående ersättningens storlek. Skälig anledning torde heller knappast finnas, varför ersättning vid expropriation för egnahems- eller jordbruksändamål skulle bestämmas enligt andra grunder än då expropriation sker för de ändamål, som redan nu äro angivna i lagen, vilka för övrigt, på sätt framgår av vad

förut anförts, även i viss mån omfatta tillgodoseendet av egna hemssträvanden. Ifrågavarande bestämmelser torde salunda icke böra hindra, att det allmänna expropriationsförfarandet anlitas för nu avsedda fall.

Vidkommande gällande bestämmelser angående *kostnaderna för expropriationsförfarandet* voro även dessa föremål för behandling vid 1928 års riksdag. Sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet hemställde i sitt nyssnämnda utlåtande, nr 2, i anledning av innehållet i omförmälda båda motioner I: 163 och II: 295, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida genom främjande av avtal under hand eller på annat sätt kostnaderna för ett expropriationsförfarande kunde nedbringas, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen gäve anledning. Utskottets hemställan bifölls dock ej av riksdagen. Sedermera väcktes i motionen I: 9 vid 1931 års riksdag förslag, syftande till sådan ändring i expropriationslagen, att den för expropriation utsatte skulle kunna åläggas att, när så funnes skäligt, helt eller delvis gälda kostnaderna för förfarandet. Andra lagutskottet hemställde i utlåtande nr 4, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biträdde denna hemställan.

I det förslag till lag om expropriation, som den 15 september 1910 avgavs av en för revision av expropriationslagstiftningen tillsatt kommitté föreslogs bibehållande av den i 28 § av 1866 års förordning angående jords eller lägenhets avstående för allmänt behov uttryckta regeln, att alla kostnader, som förorsakades av expropriationen, skulle efter rättens prövning bäras av sökanden. I sin motivering till förslaget anförde kommittén bland annat, att kommittén för sin del funne övervägande billighetsskäl tala för att en sakägare, utan risk att drabbas av någon kostnad, skulle kunna få egendomens värde bestämt av sakkunniga och opartiska värderingsmän. Att han icke utan vidare ville godkänna den exproprierandes anbud behövde nämligen ej bero på någon tredska, även om uppskattningen sedermera skulle visa, att anbudet vore tillfredsställande. Det vore möjligt, att sakägaren, som kanske aldrig haft en tanke på att avhända sig sin egendom, icke själv kände dess saluvärde. Den då behöfliga utredningen borde göras på den exproprierandes bekostnad. Emellertid framhöll kommittén vidare, att dess förslag icke innebure, att sökanden skulle vara skyldig gälda även sådan av motparten föranledd kostnad, som rätten funne obehöflig, t. ex. om motparten inkallade sakkunniga, vilkas hörande icke vore av nöden för sakens utredning. Sådan kostnad följde icke av expropriationen, och rätten hade, liksom i andra mål, full frihet att låta densamma stanna på den part, som onödigtvis fördyrat målets handläggning. Däremot vore det tydligt, att om sakägare iakttagit inställelse vid rätten och inför nämnden, kostnaden härför inginge bland den, som den exproprierande skulle gälda.

I det av Kungl. Maj:t vid 1917 års riksdag framlagda lagförslaget om expropriation, vilket uti ifrågavarande del av riksdagen bifölls, hade stad-

gandet om gäldande av expropriationskostnad erhållit sin nuvarande lydelse. Anmärkas må, att vid granskning i lagrådet år 1913 av ett i avslutning till kommitténs förslag då utarbetat lagförslag, i vilket var infört ett stadgande, i stort sett likalydande med nyssnämnda, i förslaget till 1917 års riksdag upptagna, en av lagrådets ledamöter hemställde om förtydligande av samma stadgande. Berörde ledamot anförde, att det icke med erforderlig tydlighet av paragrafens avfattning framginge, att, på sätt enligt kommittébetänkandet vore avsett, den exproprierande icke skulle vara skyldig gälda kostnad, som närmast föranledes av motparten och funnes icke hava varit för sakens utredning av nöden. Såsom den nuvarande lydelsen av 67 § utvisar har vid förslaget slutliga utformande ett dylikt förtydligande emellertid icke ansetts erforderligt.

Av den lämnade redogörelsen torde framgå, att enligt 67 § expropriationslagen, ehuru uttrycklig föreskrift därom saknas, den domstol, vid vilken expropriationsmålet är anhängiggjort, har viss prövningsrätt i fråga om de kostnader, den exproprierande skall vara skyldig vidkännas. Har motparten utan den exproprierandes vållande haft utgifter, som varit för målets behöriga utredning onödiga, skall nämligen den exproprierande ej åläggas gälda dessa. Men med denna inskränkning äger den för expropriationen utsatte rätt att, utan att behöva själv slutligen vidkännas någon kostnad, erhålla såväl Kungl. Maj:ts prövning av sökandens lösningsanspråk som även expropriationsnämndens värdering av den förlust och skada, som genom expropriationen åsamkas. Detta gäller oavsett om han inser, att invändning, som av honom göres mot framställd begäran att på frivillighetens väg förvärva visst markområde eller viss rättighet för i expropriationslagen angivet ändamål, saknar fog, och även om han begär en löseskillning eller skadeersättning, som, enligt vad han måste förstå, är uppenbart oskäligen. Att ett dylikt förhållande mången gång måste framstå såsom mindre väl överensstämmande med rättvisa och billighet synes klart. Visserligen torde man icke böra förmena den, mot vilken lösningsanspråket riktas, att i tveksamma fall få frågan kostnadsfritt prövad och avgjord. Men å andra sidan synes motparten äga rätt fordra att icke betungas med kostnader alldeles i onödan. Viss ändring av expropriationslagens förevarande bestämmelse torde med hänsyn till det nu anförda vara befogad. Därest dylika ändringar vidtages, torde de ur kostnadsynpunkt gjorda invändningarna mot ett enligt expropriationslagens regler anordnat expropriationsförfarande för tillgodoseende av egnahems- och jordbruksändamål icke oväsentligt förlora i styrka.

Expropriationslagens utvidgning i ovan föreslagen riktning föranleder ett tillägg till stadgandet i lagens 1 §. De närmare bestämmelser, vilka, utöver lagens allmänna föreskrifter, torde erfordras beträffande sådan expropriation, varom nu är fråga, synes böra upptagas under särskild rubrik i slutet av lagen. Tillgodoseendet av de synpunkter, som funnits

böra vinna beaktande rörande expropriationskostnaderna, medför ändring av 67 §.

I anslutning till vad nu anförts har inom jordbruksdepartementet upprättats härvid fogade utkast till lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Till motivering av de särskilda bestämmelserna må anföras följande:

1 §.

De nya ändamål, för vilka expropriation avses skola kunna äga rum, hava upptagits under en ny punkt, nummer 14, i paragrafen.

Beteckningen »egna hem eller mindre jordbruk» har tidigare funnit användning i lagtext. Sålunda förekommer detta uttryck i 4 § 5 av 1925 års lag angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom samt i 2 § första stycket av lagen den 4 januari 1927 angående tillstånd till försäljning av kyrklig jord i vissa fall samt till upplåtelse av sådan jord under tomträtt, sådant sistnämnda lagrum lyder enligt lag den 30 augusti 1932. Den begränsning av expropriationsrätten för ifrågavarande ändamål, som i anslutning till vad förut anförts så tillvida torde böra företagas, att expropriation ej får äga rum för anskaffande av annan mark än sådan, som är avsedd att av den jordsökande förvärfvas med hjälp av egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån, har angivits i förslagens 108 §.

Tydligt torde vara, att såsom bildande av mindre jordbruk jämväl måste anses omläggning till jordbrukslägenhet av sådan lägenhet, vars huvudsakliga syfte är att tjäna sin innehavare till bostad. — Att expropriation uttryckligen angivits kunna ske jämväl för stärkande av ofullständiga jordbruk sammanhänger med, att, på sätt framgår av den tidigare redogörelsen, egnahemslån kan utlämnas även för utvidgning till större bärkraft av jordbruk, som på grund av för ringa areal icke kan bereda innehavaren erforderlig utkomst.

67 §.

Såsom förut framhållits tala vissa skäl för ändring av expropriationslagens bestämmelser i 67 § angående skyldighet för den exproprierande att gälda de av expropriationen följande kostnaderna. I norrlandskommitténs omförmälda förslag till lag angående vissa åtgärder för beredande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter var upptaget ett stadgande av innehåll, att kostnad, som uppkommit i anledning av sakens hänskjutande till expropriationsnämnd, skulle gäldas efter de i 21 kap. rättegångsbalken stadgade grunder. Att införa denna bestämmelse i expropriationslagen torde dock vara att gå för långt. Därigenom kunde åstadkommas, att den för expropriation utsatte icke vågade annat än godtaga även ett alltför lågt ersättningsbelopp av fruktan att eljest bliva ansvarig för expropriationskostnaderna. Ett

sådant resultat vore ej tilltalande. Vad man vill nå är allenast, att en fastighetsägare eller annan sakägare med avseende å fastigheten icke skall på uppenbart obefogade grunder kunna utan att ådraga sig kostnadsansvar framtvunga tillsättandet av expropriationsnämnd och sålunda fördyra expropriationsförfarandet. Dylikt fördyrande kan ske antingen därigenom att den för expropriation utsatte helt vägrar att medverka till en frivillig överenskommelse eller också därigenom att han framställer uppenbart oskäligen ersättningsanspråk. I dessa fall torde det icke kunna anses obilligt, om den vållande göres ansvarig för de kostnader, han sålunda föranlett.

Vad ovan anförts har beaktats vid den företagna omarbetningen av förevarande paragraf. Tillika har intagits föreskrift därom, att den för expropriationen utsatte kan bliva ansvarig även för andra kostnader än de nyss avsedda, såvida han vållat desamma utan skälig anledning. Genom denna bestämmelse bibehålles den möjlighet, som redan nu torde finnas, att låta fastighetsägaren och övriga sakägare själva vidkännas sådana egna kostnader, som icke kunna anses följa av expropriationen. Men därjämte möjliggör förslaget, att om under ärendets gång kostnaderna onödigtvis fördyras, den härtill vållande även kan åläggas gottgöra den exproprierande de utgifter, som genom förfarandet åsamkats denne.

Det kunde ifrågasättas att utvidga den för expropriationen utsattes kostnadsansvar till att omfatta även det fall, att han genom att utan anledning vägra att frivilligt avhända sig den mark eller den rättighet, varom fråga är, föranleder expropriationen. Emellertid torde det vara förordat med icke ringa svårigheter för den enskilde att avgöra, huruvida sådana förutsättningar äro för handen, att ett bestridande av det mot hans egendom riktade lösningsanspråket måste anses obefogat. Även om anspråket vid prövning i expropriationslagens ordning skulle komma att bifallas, torde detta icke i och för sig kunna anses giva belägg härför. Frågan behöver icke hava varit alldeles klar. Men har så varit förhållandet, synes den för expropriationen utsatte dock näppeligen kunna med fog klandras för det han velat hava saken opartiskt utredd. Någon skyldighet att gälda kostnaderna för denna utredning torde därför ej böra åläggas honom. För denna ståndpunkt talar också, åtminstone i viss mån, den omständigheten, att expropriation av fastighet för den exproprierande medför en fördel, som han ej därför utan lika lätt skulle uppnå, nämligen att egendomen övergår till honom fri från inteckningsansvar.

Bestämmelserna under förevarande paragraf innebära så tillvida ej ändring i vad nu gäller, att alla kostnader, vilka förorsakats annan än den, som enligt nämnda bestämmelser själv har att vidkännas desamma, skola gäldas av den exproprierande i första hand. I den mån det slutliga betalningsansvaret enligt rättens beslut icke skall åvila den exproprierande, får han söka beloppet åter av den, som därför svarar. Denna ordning dikteras av hänsyn till expropriationsnämndens ledamöter samt

övriga, vilka hava anspråk på ersättning för utgifter och kostnader för expropriationen.

Enligt stadgande i 66 § skola ordföranden och ledamöterna i expropriationsnämnden njuta ersättning för sitt arbete med belopp, som bestämmes av rätten, om överenskommelse ej träffas. Någon ändring av detta stadgande torde ej föränledas av den föreslagna ändringen av 67 §. Framhållas må emellertid, att, om förslaget vinner bifall, sådan överenskommelse, som nyss nämnts, måste för att gälla gentemot den, som slutligen skall svara för beloppet, hava biträts av honom.

Förslagets bestämmelser återverka på ett flertal andra lagstadganden. Enligt stadganden i 4 kap. 9 och 11 §§ lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom, 1 § lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, och 2 § lagen den 24 juli 1903 angående skyddsskogar skola nämligen expropriationslagens föreskrifter äga motsvarande tillämpning i fråga om expropriation av tomträtt eller vattenfallsrätt, avstående eller upplåtande av fastighet för elektrisk anläggning samt inlösen av mark av skyddsskogs natur. Även i avseende å inlösen av mark enligt stadsplanelagen skola, enligt stadgande i 29 § sistnämnda lag, expropriationslagens bestämmelser i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

108 §.

Det torde ej vara lämpligt, att ansökning om rätt till expropriation för egnahems- eller jordbruksändamål göres av den enskilde jordsökanden. Med de förutsättningar, under vilka enligt förslaget dylik rätt skall kunna beviljas, torde bäst överensstamma, att ansökningsrätten förbehålles det organ, som för vederbörande förmedlare av egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån handhar ifrågavarande låneverksamhet. Med en sådan ordning torde också vinnas vissa garantier mot att prövning av framställning om expropriation onödigtvis påkallas. Möter för enskild jordsökande svårigheter att förvärva erforderligt markområde, och anser han omständigheterna vara sådana, att rätt till expropriation bör kunna medgivas, får han alltså hänvända sig till vederbörande egnahemslåne- eller arbetarsmåbrukslåneorgan. Det ankommer sedan på detta att, där förutsättningar för expropriation finnas vara för handen, göra ansökan om expropriationsrätt för den jordsökandes räkning. Å andra sidan torde expropriationsmöjligheten dock ej böra vara begränsad till nu angivna fall. Expropriation bör kunna medgivas även för jordanskaffning, som visserligen ej betingas av en redan föreliggande framställning från enskild person om förvärv av det markområde, expropriationen skall avse, men som är behöflig för att möta ett likväl förefintligt eller inom en nära framtid motsett behov av mark för här ifrågavarande ändamål. Ett förfarande, varigenom på en gång exproprieras ett större ägoområde, som sedermera kan uppdelas i lämpliga smärre lotter, torde bland annat

ställa sig förhållandevis billigare och vara ur organisatorisk synpunkt fördelaktigare än om expropriation sker först sedan i varje särskilt fall framställning om markförvärvet inkommit från den blivande lägenhetsinnehavaren.

Låneförmedlare i fråga om egnahemslån kunna, såsom förut nämnts, vara hushållningssällskap, kommuner, aktiebolag och ekonomiska föreningar. Eftersom i egnahemsangelägenheter hushållningssällskapen företrädas av sina egnahemsnämnder, bör rätt att ansöka om expropriation tillkomma dessa. Utövas statsunderstödd egnahemslåneverksamhet av kommun, synes ansökningsrätten böra tillkomma det organ, som för kommunens räkning handhar dess hithörande verksamhet. Vad åter aktiebolag och föreningar beträffar, torde det icke föreligga behov av att tillerkänna även dem sådan rätt, som här avses. Det jordbehov, som i samband med tillhandahållande av egnahemslån kan anses behöva fyllas genom expropriation, torde nämligen kunna tillgodoses genom egnahemsnämndernas och de kommunala organens försorg. — Såsom förmedlare av arbetarsmåbrukslån kan enligt sociala jordutredningens förslag allenast kommun uppträda. Verksamheten skall handhas av arbetarsmåbruksnämnd eller kommunalnämnd, som således, i överensstämmelse med vad ovan anförts, bör äga befogenhet att ansöka om expropriation.

I det föregående har vid upprepade tillfällen framhållits, att expropriation i här förevarande fall endast bör ske för anskaffande av jord, lämplig att tillhandahållas jordsökande personer, som för förvärvet äro i behov och önska komma i åtnjutande av egnahemslån eller arbetarsmåbrukslån. Stadgandet i andra stycket av förevarande paragraf avser att giva uttryck åt denna grundtanke. Samtidigt anges genom berörda stadgande, att, även om den mark, varom fråga är, avses skola förvärfvas med hjälp av sådant lån, som nyss nämnts, expropriationsrätt må medgivas allenast, om lånet skall utlämnas av den expropriationssökande. En egnahemsnämnd äger sålunda exempelvis ej påkalla expropriation för bildande av arbetarsmåbruk eller för anskaffande av mark till jordsökande, som avser att ansöka om egnahemslån hos annan låneförmedlare. Skulle emellertid så inträffa, att en kommunalnämnd utövar både egnahemslåneverksamhet och arbetarsmåbrukslåneverksamhet, möter naturligtvis ej hinder mot att nämnden ansöker om expropriationsrätt för såväl det ena som det andra av de ifrågavarande ändamål, nämnden skall tillgodose.

109 §.

Enligt 4 § expropriationslagen skall vid ansökning om expropriation fogas karta över fastigheten med beskrivning, utvisande, därest det är fråga om fastighet å landet, till vilken jordeboksenhet den hör, så ock styrkt uppgift å fastighetens ägare samt, om i något avseende överenskommelse träffats, redogörelse därför. Är fastighetsregister för orten

upplagt, skall vid ansökningen fogas jämväl utdrag av registret, såvitt fastigheten angår.

Vid ansökning om expropriation för ändamål, varom här är fråga, torde särskilda anspråk böra ställas på den karta och beskrivning, som skola åtfölja ansökningen. Avser ansökningen mark, som ingår i tomtindelning, torde, på sätt vid 110 § ytterligare kommer att framhållas, vara nödvändigt tillse, att ur de synpunkter, vilka genom tomtindelningen skola tillgodoses, hinder mot expropriationen ej möter. För prövningen härav ävensom för bedömande i övrigt av den sökta expropriationens lämplighet synes angeläget, att vid ansökningen fogas kopia av sådan karta jämte beskrivning, som vid tomtmätning kan hava upprättats över marken. Har tomtmätning icke ägt rum, torde i stället böra ingivas kopia eller utdrag av tomtindelningsskattan med tillhörande beskrivning. Avser ansökningen mark, som ej ingår i tomtindelning, är det uppenbarligen likaledes av synnerlig vikt, att en tydlig och tillförlitlig karta jämte beskrivning finnes tillgänglig i ärendet. Med hänsyn särskilt till de föreslagna bestämmelserna under 110 § tredje stycket synes härvidlag lämpligt att uppställa det kravet, att kartan och beskrivningen skola vara av den beskaffenhet, som är föreskriven beträffande karta och beskrivning vid avstyckningsförrättning rörande sådan mark, varom fråga är. Handlingarna torde även böra vara upprättade av person, behörig att verkställa dylik förrättning å sådan mark. I anslutning till vad nu anförts har stadgandet i första stycket av förevarande paragraf avfattats. Då med hänsyn till berörda stadgande gällande bestämmelser rörande behörighet att upprätta karta och beskrivning vid avstyckning äro av intresse, skola desamma i det följande med några ord beröras.

Avstyckning enligt lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet skall, jämlikt dess 19 kap. 5 § första stycket, jämfört med 2 kap. 1 § första stycket samma lag, i allmänhet förrättas av lantmätare. Enligt 19 kap. 19 § åligger det lantmätaren att, på sätt i paragrafen närmare anges, utmärka avstyckningen å karta samt uppgöra beskrivning. Även annan person än lantmätare kan emellertid, om han äger behörighet att innehava befattning såsom mätningsman i stad, i vissa fall verkställa avstyckningsförrättning enligt jorddelningslagen, och skall då om sådan förrättningsman gälla vad i lagen är stadgat om lantmätare. Bestämmelser i detta hänseende äro upptagna i 19 kap. 5 § andra stycket. Enligt dessa bestämmelser äger förrättningsman, som nyss nämnts, företaga avstyckning för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriella anläggningar eller i annat liknande syfte inom samhälle, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, samt inom område, för vilket fastställts byggnadsplan eller utomplansbestämmelser eller jämlikt äldre lag förordnats, att stadsplan skall upprättas, eller meddelats särskilda föreskrifter med avseende å byggnadsverksamhetens ordnande eller för vilket godkänts avstyckningsplan. — Avstyckning från fastighet i stad kan enligt 5 kap. 2 § första stycket lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad verkställas endast av i stadens tjänst anställd mätningsman eller, där sådan ej finnes, av till sådan befattning behörig

person, som på förslag av byggnadsnämnden förordnas av länsstyrelsen att tillsvidare förrätta avstyckningar i staden. Behörighet till befattning såsom mätningsman i stad tillkommer, jämlikt stadgande i 2 kap. 2 § andra stycket sistnämnda lag, den, som avlagt lantmäterieexamen, så ock den, som avlagt fullständig examen från tekniska högskolans fackskola för väg- och vattenbyggnad eller från motsvarande avdelning vid Chalmers tekniska institut samt dessutom styrkt sig äga praktisk duglighet i ägomätning; dock äger Kungl. Maj:t att, på ansökan, medgiva person, som ej avlagt examen, som nyss sagts, behörighet såsom mätningsman i stad. Enligt 5 kap. 11 § skall förrättningsmannen utmärka avstyckningen å karta samt upprätta beskrivning över hur avstyckningen verkstälts. Bestämmelserna angående avstyckning i stad gälla, på grund av föreskrift i 20 § samma kap., även samhälle å landet, för vilket skall föras fastighetsregister enligt de för stad meddelade bestämmelser.

I detta sammanhang må erinras, att enligt 71 § expropriationslagen den, som vill för ansökning om rätt till expropriation låta upprätta karta över fastigheten eller eljest verkställa nödig förundersökning därå, kan av länsstyrelsen beredas erforderligt tillträde till fastigheten ävensom erhålla befogenhet att för undersökningen fälla växande träd. Om undersökningens påbörjande skola fastighetens ägare och, om fastigheten är utarrenderad, arrendator underrättas. Föranleder undersökningen skada, skall denna, jämlikt föreskrift i 72 §, gäldas av sökanden. Tvist om skadeersättningens belopp avgöres av domstol.

Av karta och beskrivning, som enligt stadgandet i första stycket av 109 § skola företes, då rätt till expropriation för här ifrågavarande ändamål sökes, torde vederbörande fastighets beteckning i jordregistret eller fastighetsregistret framgå. Särskild föreskrift angående skyldighet för sökanden att bifoga uppgift i berörda hänseenden torde alltså ej erfordras. Däremot har i förevarande paragraf införts den från expropriationslagens allmänna bestämmelser hämtade föreskriften, att sökanden skall bifoga styrkt uppgift å markens ägare och innehavare samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

Varje ansökning om rätt till expropriation måste naturligtvis innehålla uppgift angående det ändamål, som genom expropriationen skall tillgodoses. Då expropriation sökes för ändamål, varom här är fråga, måste särskilda krav ställas på fullständigheten av berörda uppgift. Sålunda är det för prövning av dylik ansökning exempelvis ej tillräckligt, om upplysning lämnas, att den mark, ansökningen avser, skall användas för bildande av arbetarsmåbruk. För att expropriationens lämplighet skall kunna tillfredsställande bedömas fordras i det angivna fallet att äga kännedom även om de närmare planer, sökanden hyser beträffande samma mark. Det måste sålunda uppgivas, huruvida avsikten är, att marken i dess helhet skall utgöra en enda brukningslott eller att uppdelning i flera lotter skall äga rum, och om detta sistnämnda är förhållandet måste angivas ej blott antalet dylika lotter utan även hur utläggningen å mar-

ken avses skola ske. Vidare torde, om expropriationen sker för hushållningssällskap eller kommun, böra uppgivas, huruvida marken omedelbart skall överlåtas å lånesökande eller om avsikten med ansökningen är att anskaffa jord för tillhandahållande åt sökande, som senare kunna komma att anmäla sig, m. m. Stadgandet i andra stycket av förevarande paragraf är tillkommet ur nu berörda synpunkter.

Den egnahemsnämnd eller det kommunala organ, som ansökningsrätt i fråga om expropriation för här avsett ändamål enligt 108 § tillkommer, uppträder allenast som ombud för vederbörande hushållningssällskap, kommun eller enskilde jordsökande. Genom expropriationen blir den exproprierade fastigheten den exproprierandes, d. v. s. hushållningssällskapets, kommunens eller vederbörande enskildes, egendom och skall lagfaras i dess namn. Med hänsyn härtill torde ansökningen böra åtföljas av handlingar, som utvisa, att sökanden är berättigad att för sin huvudmans räkning anskaffa fastighet för ändamål, som genom expropriationen skall tillgodoses. Härvid är särskilt att märka, att enligt 23 § 2 mom. lagen den 6 juni 1930 om kommunalstyrelse på landet inköp av fastighet för annat ändamål än genomförande av fastställd stadsplan eller tomtindelning ej får ske, med mindre beslut därom å kommunalstämman fattas med två tredjedelar av de i omröstningen deltagandes röster. — Att i expropriationslagen intaga särskild föreskrift i det hänseende, varom nu är fråga, synes ej erforderligt.

110 §.

Kan erforderlig mark för ändamål, som här avses, förvärfvas genom överenskommelse, torde denna väg böra anlitas i första hand såsom ur kostnadssynpunkt mest fördelaktig. Expropriationsmöjligheten bör tillgripas allenast, då frågan icke kan på annat sätt tillfredsställande lösas. Föreskrift härom har meddelats i första stycket av förevarande paragraf.

Stadgandet i andra stycket innehåller en till synes självklar regel. Denna är emellertid av sådan vikt, att den torde böra direkt utsägas i lagen. — De faktorer, vilka inverka på frågan om markens lämplighet för det avsedda ändamålet äro åtskilliga och av växlande art. Har den exproprierande för avsikt att använda den mark, som genom expropriationen skall tagas i anspråk, för bildande av bostadslägenheter, torde särskilt läget bliva av betydelse. Skall marken tjäna jordbruksändamål, spelar uppenbarligen jordmånen en synnerlig roll. Är fråga om nyodling av jorden, bör med noggrannhet undersökas, huruvida densamma är odlingsbar, och om den kan odlas för rimliga kostnader. Det nu sagda avser endast att angiva exempel. Markens tjänlighet för åsyftat ändamål måste prövas ur alla de synpunkter, vilka kunna tänkas inverka på frågan. Det torde emellertid härvid ej böra krävas, att marken helt och hållet är av ändamålsenlig beskaffenhet, utan synes tillräckligt, om så är förhållandet med den huvudsakliga delen därav. Hinder mot ex-

propriation torde nämligen eljest komma att möta i icke önskvärd utsträckning. Särskilt gäller kanske detta expropriation av hel fastighet. Det synes icke finnas anledning att omöjliggöra förvärv av en för egnahemsändamål behöfvlig och i stort sett lämplig fastighet, som utan olägenhet kan av ägaren avstås, blott emedan någon mindre del av densamma med hänsyn till sin beskaffenhet måste nyttjas för annat ändamål. Liknande synpunkter böra anläggas på frågan om expropriation av allenast visst till en fastighet hörande markområde. Belägenhet och andra omständigheter kunna medföra, att i området innefattas jämväl mark, mindre lämplig för det ändamål, som man genom expropriationen vill tillgodose. Att för dylikt fall utesluta möjligheten av expropriation synes emellertid ej tillfredsställande. Denna uppfattning har i förslaget beaktats.

Ehuru, såsom förut nämnts, expropriation redan nu kan ske för åstadkommande av tryggade bostadsförhållanden inom bebyggt område vid järnvägsstation, hamnplats eller fiskläge eller å annan ort med större sammanträngd befolkning, synes, enär dylik expropriation allenast må avse mark, bebyggd med boningshus, tillhöriga annan än markens ägare, möjlighet böra beredas att inom område, som nyss nämnts, verkställa expropriation även för ändamål, varom i förevarande paragraf är fråga. Ej heller den omständigheten, att marken ingår i tomtindelning, torde böra i och för sig utgöra hinder mot sådan expropriation, som sist sagts. Särskilt må erinras, att, jämlikt 62 § stadsplanlagen, tomtindelning kan förekomma icke blott i städer och stadsliknande samhällen utan även inom områden på den egentliga landsbygden. Då expropriationen skall avse mark, som ingår i tomtindelning, torde emellertid vara nödvändigt tillse, att syftet med tomtindelningen ej därigenom motverkas. Stadgande i sådant hänseende har influtit i tredje stycket av 110 §. Såsom motivering för detsamma må allenast erinras, att enligt föreskrift i 18 och 63 §§ stadsplanlagen nybyggnad å mark, som indelats till tomter, ej får företagas i strid mot sådan indelning. Uppenbarligen vore det olämpligt, om ett tomtindelad område genom expropriation toges i anspråk på sådant sätt, att områdets ändamålsenliga bebyggande försvårades.

För att expropriation för egnahems- eller bostadsändamål skall få äga rum med avseende å mark, som ej ingår i tomtindelning, torde, om det område, som skall exproprieras, ej utgör särskild fastighet, böra fordras, att avstyckning av området kan ske. Avses att efter expropriationen uppdelas jorden i flera brukningslotter, bör expropriationsrätt ej beviljas, med mindre dylik uppdelning är möjlig att genom avstyckning företaga. Nu berörda fordringar, hava jämväl kommit till uttryck i stadgandet i tredje stycket av förevarande paragraf. Då sålunda fordras, att avstyckning skall *kunna* ske, följer naturligtvis ej därav att dylik förrättning också *skall* äga rum. Den torde ej alltid vara nödvändig. Ett område, som avskilts från en fastighet i enlighet med bestämmelserna om expropriation, torde redan därmed vara att anse såsom

lagligen utbrutet från fastigheten. Skall däremot ett sådant område sedan uppdelas i flera smärre lotter, blir lantmäteri- eller mättningsförrättning erforderlig. Stadgandet synes, förutom dess betydelse för sist angivna fall, därutinnan vara av värde, att, genom uppställandet av ifrågavarande fordringar, med hänsyn till bestämmelserna angående avstyckning i jorddelningslagen och fastighetsbildningslagen en viss trygghet skapas för att genom expropriationen icke tages i anspråk annan mark än sådan, som är lämplig för det ändamål, man genom expropriationen önskar tillgodose. Nyssnämnda fordringar torde vidare i sin mån tjäna som garanti mot att stamfastigheten frånges jord i sådan utsträckning eller av sådan beskaffenhet, att därigenom fastighetens rationella skötsel blir lidande. Slutligen undvikes ett olämpligt intrång i fastställd stadsplan, stomplan eller byggnadsplan, eller att tillämpningen av utomplansbestämmelser eller andra med avseende å byggnadsverksamheten inom visst område meddelade föreskrifter motverkas. Bestämmelserna i jorddelningslagens 19 kap. 3, 12 och 13 §§ samt fastighetsbildningslagens 5 kap. 6, 8 och 8 a §§ synas i nu förevarande hänseenden framför allt vara av betydelse.

För att, då ansökning om expropriation, varom här är fråga, inkommer till Kungl. Maj:t, skall kunna tillförlitligen bedömas, huruvida avstyckning enligt angivna grunder är möjlig att verkställa, torde bliva nödvändigt, att yttrande inhämtas från vederbörande myndighet, på vilken fastställandet av sådan förrättning beror. Går dylikt yttrande i tillstyrkande riktning, torde som regel kunna anses, att ur de synpunkter, vilka det nu gäller, hinder mot expropriationen ej möter. Givet är dock, att myndighet, som sålunda yttrat sig, icke är bunden därav vid en sedermera företagen fastställelseprövning. Myndigheter, som här närmast torde ifrågakomma, äro överlantmätare, länsstyrelse och magistrat. Enligt jorddelningslagen verkställd avstyckningsförrättning, över vilken besvär ej föres, skall, jämlikt stadgande i 21 kap. 43 § tredje stycket nämnda lag, om med förrättningen avses bildande av särskild fastighet, i första hand prövas och, om anledning ej förekommer till annat än att förrättningen är lagligen beskaffad, fastställas av överlantmätaren. Sker avstyckning inom samhälle, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, eller inom område, för vilket fastställd byggnadsplan eller utomplansbestämmelser eller jämlikt äldre lag förordnats, att stadsplan skall upprättas, eller meddelats särskilda föreskrifter med avseende å byggnadsverksamhetens ordnande eller för vilket godkänt avstyckningsplan, skall dock, jämlikt jorddelningslagens 21 kap. 58 §, nyssberörda fastställelseprövning fullgöras av länsstyrelsen. Avstyckning, som sker enligt fastighetsbildningslagen, skall, jämlikt 5 kap. 14, 15 och 21 §§ sistnämnda lag, prövas och fastställas av magistraten eller, då fråga är om avstyckning i stad, som lyder under landsrätt, eller samhälle på landet, där fastig-

hetsbildningslagens avstyckningsbestämmelser skola tillämpas, av länsstyrelsen.

Emellertid må erinras, att i vissa fall fråga om fastställelse å avstyckningsförrättning skall prövas av annan myndighet än ovan nämnts. Sålunda skall, då enligt jorddelningslagen avstyckning sker av viss ägo-vidd för sammanläggning med annan fastighet, den prövning, som i enlighet med vad nyss anförts skulle ankomma på överlantmätaren, i stället verkställas av ägodelningsdomaren. Vidare skall, om besvär anföres över avstyckningsförrättning, som överlantmätaren eljest haft att pröva, det härigenom anhängiggjorda målet avgöras av ägodelningsrätt. Att, då expropriationsrätt sökes, inhämta yttrande från ägodelningsrätt synes uteslutet. Ej heller utlåtande från ägodelningsdomaren torde böra påkallas. Däremot synes lämpligt att, även då ansökningsgälden gällert ett markområde, avsett att sammanläggas med annan fastighet, höra överlantmätaren. Jorddelningslagens föreskrift, att fastställelse å avstyckning av sådant markområde skall meddelas av ägodelningsdomaren och ej av överlantmätaren, sammanhänger med, att fastställelse av dylik förrättning ej får ske, om icke tillika förordnande om sammanläggningen av ägodelningsdomaren gives. För sammanläggningen erfordras, att vissa i lagen den 18 juni 1926 om sammanläggning av fastigheter å landet angivna förutsättningar äro för handen, vilka förutsättningar emellertid till stor del gälla lagfarts- och inteckningsförhållandena å de för sammanläggning avsedda fastigheterna. Vid prövningen av expropriationsansökan torde dock ej vara nödvändigt att närmare ingå på spörsmål av sistberörd art. För bedömande av sammanläggningens genomförbarhet i övrigt torde ett yttrande från överlantmätaren som regel vara tillfyllest.

Med hänsyn till den befattning med fastighetsbildningen, som inom samhällen, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas, utövas av byggnadsnämnden, torde, då ansökan om expropriation berör sådant samhälle, yttrande från sagda nämnd lämpligen böra införskaffas.

Även då det gäller att ur andra synpunkter än de, varom nu närmast varit fråga, pröva en inkommen ansökan om rätt till expropriation, är det givetvis av betydelse för Kungl. Maj:t att hava tillgång till uppgifter och utlåtanden från myndigheter eller andra, vilka äga kännedom om förhållanden, som kunna inverka på ärendets avgörande. Föreskrift angående i vilken utsträckning, yttranden över expropriationsansökan skola inhämtas, torde emellertid icke böra meddelas i lagen. Det torde i varje särskilt fall få bero på Kungl. Maj:t att avgöra vilken utredning, som kan vara erforderlig för en tillfredsställande prövning av den föreliggande ansökningsgälden.

Ehuru för mark, som tages i anspråk genom expropriation, full ersättning skall lämnas, torde i vissa fall markens avstående vara förenat

med sådana olägenheter för ägaren, att det vore obilligt att, för tillgodo-seende av andra personers behov av egna hem eller mindre jordbruk, fråntaga honom densamma. Vad nu sagts om ägare torde även gälla, beträffande fastighet, som innehaves såsom fideikommiss, fideikommissarien, och, om fastigheten är utarrenderad, arrendatorn. Sålunda synes expropriation ej böra äga rum, om exempelvis den mark, varom fråga är, äges eller nyttjas av en industriidkare, som behöver området för inrättande av bostäder åt sina arbetare eller för annat ändamål, som sammanhänger med rörelsens ändamålsenliga bedrivande, eller om expropriationen t. ex. skulle hava till följd, att ett tidigare bestående jordbruk därefter icke kunde tillfredsställande bedrivas. Emellertid torde det näppeligen vara erforderligt att till förebyggande av nämnda eller liknande obilligheter i lagen upptaga särskilt stadgande om förbud mot expropriation i dylika fall. Expropriation, som skulle hindras genom ett sådant stadgande, torde merendels ej kunna ifrågakomma för ändamål, som nu avses, redan av den anledningen, att expropriationsersättningen skulle uppgå till ett alltför högt belopp. En viss trygghet i förevarande avseende torde vidare skapas genom de föreslagna bestämmelserna i andra och tredje styckena av 110 §. Sådan trygghet torde också ligga däri, att expropriation får ske först efter Kungl. Maj:ts prövning och medgivande. Slutligen förtjänar erinras om det skydd mot mindre lämplig expropriation, som den för expropriation utsatte tillförsäkrats genom stadgandet i expropriationslagens 5 § andra stycket, att, om mer än ett område finnes vara tjänligt för det avsedda ändamålet, expropriationsrätt ej må meddelas beträffande område, vars avstående eller upplåtande medför större olägenhet än nödigt är, samt att jämväl i övrigt skall tillses, att ändamålet må, utan oskäligen kostnad för den exproprierande, vinnas med minsta olägenhet för annan.

Ö v e r g å n g s b e s t ä m m e l s e n .

De föreslagna ändringarna i 67 § beröra jämväl sådan expropriation, som redan enligt nuvarande bestämmelser kan företagas. Har ansökan om expropriationsrätt inkommit till Kungl. Maj:t före den dag, de nya bestämmelserna träda i kraft, torde emellertid äldre lag böra tillämpas å förfarandet. Erinran härom har skett.

Utkast

till

**lag om ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189)
om expropriation.**

Härigenom förordnas, *dels* att 1 och 67 §§ lagen den 12 maj 1917 om expropriation, vilket förstnämnda lagrum ändrats genom lag den 18 juli 1928 (nr 312), skola, 1 § i nedan angivna del, erhålla följande ändrade lydelse, *dels ock* att i förstnämnda lag skola under rubriken »11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem eller jordbruksändamål» införas tre nya paragrafer, betecknade 108—110 §§ samt lydande som följer:

1 §.

- Fastighet, som — — — erforderlig mark;
12. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för orten;
13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov; eller
14. för bildande av egna hem eller mindre jordbruk eller stärkande av ofullständiga jordbruk.
Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

67 §.

Den exproprierande vare pliktig gälda all av expropriationsmålets handläggning, expropriationsersättningens bestämmande och fördelning eller eljest av expropriationen följande kostnad. Har ägaren till den fastighet, expropriationen gäller, eller annan sakägare i avseende å samma egendom genom invändning eller yrkande, som uppenbarligen saknat fog, hindrat överenskommelse om expropriationsersättningen, eller hava kostnaderna för expropriationen eljest utan skälig anledning ökats genom hans vållande, pröve dock rätten i vad mån han bör själv vidkännas sina kostnader ävensom gottgöra den exproprierande de utgifter, som genom förfarandet åsamkats denne. Kostnad, som i 34 § första stycket avses, må sökas åter av den, som därför svarar.

**11. Särskilda bestämmelser om expropriation av mark för egna hem
eller jordbruksändamål.**

108 §.

Rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 14 anges, må beviljas allenast efter ansökan av hushållningssällskaps egnahemsnämnd eller organ, som för kommuns räkning utövar statsunderstödd egnahemslåneverksamhet eller arbetarsmåbrukslåneverksamhet.

Sådan expropriation må icke äga rum med mindre det ändamål, som därigenom skall tillgodoses, omedelbart sammanhänger med av sökanden omhänderhavd verksamhet, som nyss sagts.

109 §.

Avser ansökning om expropriationsrätt för ändamål, som i 1 § 14 sägs, mark, vilken ingår i tomtindelning, skall vid ansökningen fogas kopia av tomtkartan jämte beskrivning eller, om tomtmätning icke ägt rum, kopia eller utdrag av tomtindelningsskarta med tillhörande beskrivning. Avser ansökningen annan mark, skall den åtföljas av karta däröver med beskrivning, upprättad, under iakttagande i tillämpliga delar av vad om karta och beskrivning vid avstyckning är stadgat, av lantmätare eller annan person med behörighet att för det ändamål, vartill marken avses skola efter expropriationen användas, verkställa avstyckning av sådan mark. Sökande bifoge tillika styrkt uppgift å markens ägare och innehavare samt, om i något hänseende överenskommelse träffats, redogörelse därför.

I ansökningen skall, så noggrant omständigheterna det medgiva, angivas, hur efter expropriationen skall förfaras med marken.

110 §.

Rätt till expropriation för ändamål, som i 1 § 14 sägs, må beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris.

Sådan rätt må ej medgivas, om den mark, varom fråga är, icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet.

Rätt till expropriation av mark, som ingår i tomtindelning, må ej beviljas under annan förutsättning, än att syftet med tomtindelningen icke genom expropriationen motverkas. Beträffande annan mark må expropriationsrätt medgivas allenast om marken utgör särskild fastighet eller finnes kunna genom avstyckning frånskiljas stamfastigheten, samt, då sökandens avsikt är att marken skall uppdelas i flera fastigheter, om avstyckning finnes kunna ske i huvudsaklig överensstämmelse med härför uppgjord plan.

Denna lag träder i kraft den . I fråga om kostnaderna för expropriationsförfarande, som inletts före nämnda dag, skall äldre lag gälla.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 20 mars 1933.

Närvarande:

justitieråden ALEXANDERSON,
EKLUND,
regeringsrådet ASCHAN,
justitierådet GREFBERG.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 10 mars 1933, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Knut Elliot.

Förslaget föranledde följande yttranden.

Justitierådet Eklund, med vilken *justitieråden Alexanderson och Grefberg* instämde:

Det lärer ligga i sakens natur och är genom bestämmelserna i 108 och 110 §§ i förslaget betonat att expropriation för det nya ändamål förslaget avser icke skall ifrågakomma annat såsom ett yttersta medel, som toges i bruk endast för den händelse nämnda ändamål finnes icke kunna på annan väg vinnas och tillika den från vilken expropriationen sker därigenom icke utsättes för avsevärd olägenhet.

Vid detta förhållande finner jag — som anser mig icke böra ingå i bedömning av huruvida sådant behov i det förevarande hänseendet må föreligga att det påkallar den föreslagna lagändringen — förslaget kunna lämnas utan vidare erinran än att den föreslagna lagtexten, vilken jämväl i övrigt lämpligen kan undergå vissa jämkningar, kräver förtydliganden i 67 och 108 §§, samt att i övergångsbestämmelsen beträffande ändringen i 67 § det bör stadgas att äldre lag skall gälla i fråga om kostnaderna i expropriationsmål, vari stämning utfärdats före nya lagens ikraftträdande.

Regeringsrådet Aschan:

En utvidgning av möjligheten att erhålla rätt till expropriation bör enligt min mening icke ske utan allvarliga skäl. Särskilt gäller detta,

om, såsom enligt förslaget är fallet, det nya expropriationsändamålet har en så vittomfattande karaktär, att den enskilde jordägaren har svårt att bedöma, huruvida han kan vara trygg mot expropriationsanspråk, och expropriationen på samma gång kan få en sådan räckvidd att den kan utöva en kännbar inverkan på hans förhållanden. Även om expropriationsrättens beviljande göres beroende av villkor, som avse att förebygga uppenbart obilliga resultat, är blotta möjligheten av dess utövning ägnad att skapa en känsla av osäkerhet.

Den föreslagna lagstiftningen innebär en betydande utvidgning av expropriationsinstitutet till ändamål, som förete väsentliga principiella skiljaktigheter i jämförelse med de ändamål, för vilka expropriation hittills varit tillåten. Det torde dock icke kunna förnekas att den obesuttna befolkningens förseende med egna hem eller mindre jordbruk på grund av sociala missförhållanden kan vara av så allmänt intresse, att expropriation trots ovan antydda betänkligheter bör kunna komma till stånd, därest erforderlig mark icke på annat sätt kan till skäligen kostnader ställas till förfogande. Utredningen synes dock icke giva vid handen, att behov av den föreslagna lagstiftningen föreligger, och kan jag därför icke tillstyrka att förslaget i nu ifrågavarande del upphöjes till lag.

I fråga om förslagets detaljer instämmer jag med lagrådets övriga ledamöter.

Ur protokollet:

Ragnar Kihlgren.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 21 mars 1933.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, ENGBERG, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med chefen för jordbruksdepartementet anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Schlyter, lagrådets den 20 mars 1933 avgivna utlåtande över det den 10 i samma månad till lagrådet remitterade förslaget till *lag angående ändring i vissa delar av lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation*.

Under förmälan att lagrådets flesta ledamöter lämnat förslaget utan vidare erinran än att lagtexten borde undergå formella jämkningar samt att övergångsbestämmelsen borde ändras därhän att äldre lag skall gälla i fråga om kostnaderna i expropriationsmål vari stämning utfärdats före nya lagens ikraftträdande, hemställer föredraganden, att förslaget efter omarbetning i enlighet med denna erinran — i vilken lagrådets fjärde ledamot instämt — måtte, jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Oskar Adelson.